De Hindostansche oorsprong

van het

„Negenvoudig" Sultans-Zegel van Atjeh,

aangetoond o. a.

door een merkwaardig Hindostansch schilderijtje van ca 1700.

Tevens onder herkenning eener teekening

van

REMBRANDT.

Door G. P. Rouffaer.

Met 4 Platen.

XII:-
1222

Overdruk „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië",
Deel LIX, 1906, 3e—4e aflevering.

Rp 290.740

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

DE HINDOSTANSCHE OORSPRONG
VAN HET
„NEGENVOUDIG" SULTANS-ZEGEL VAN ATJEH,
aangetoond o.a.
door een merkwaardig Hindostansch schilderijtje van ca. 1700.
Tevens onder herkenning eener teekening van Rembrandt.

door G. P. ROUFFAER.

Het eigenaardige Atjèh'sche Sultans-zegel, het „negenvoudige", *tjap thikoereuëng*, in het Maleisch evenzoo *tjap sĕmbilan* genoemd [1], òf, meer officieel, „donderzegel" (*tjap halilintar*), is welbekend; ook door afbeeldingen.

Kruyt in zijn „Atjeh en de Atjehers" (Leiden 1877) gaf op p. 58 een eerste schets, het zegel van Sultan Alaoeddîn Mansjoer Sjah (1857—70). Van Langen in zijn „Inrichting van het Atjehsche Staatsbestuur onder het Sultanaat" (Bijdr. Kon. Inst. 5, III, 1888) publiceerde als Bijlage (p. 436—442; vertaald p. 448—456) de aan Sultan Iskandar Moeda, alias Meukoeta Alam (1607—1636) toegeschreven — maar inderdaad uit circa 1723 dateerende [2] — Atjehsche Bestuursregeling, de zgn. *Adat Makota Alam*, waar in de officieele Maleische versie in art. 6—7 van de *tjap halilintar* gesproken wordt (p. 437, 449). Snouck Hurgronje in dl. I van zijn „Atjèhers" (1895), gaf op een bijbehoorende plaat een volledige litho van het in 1879 vervaardigde zegel van den Pretendent-Sultan, Moehamad Daoed (1879—1903), met verwijzing naar zijn tekst

[1] Atj. *thikoereuëng (sikoerĕng)* beteekent toch „één ontbreekt" *(si-koerĕng* = Mal. *sa-koerang)*, n.l. aan de Tien [Vingers], dus = Tien min Eén = Negen; precies hetzelfde beteekent het Mal. *sĕmbilan* = *sa-ambil-an* = „één [van de Tien Vingers] afgenomen". En nogmaals precies hetzelfde beteekent het Mal. *sĕlapan* = Soend. *salapan* = *sa-lapa-an* = „één ontbrekend" (Jav. *lapa* = Mal. *lapar* = gebrek, honger). Verg. immers met dit laatste weer Mal. *dĕlapan* = *doelapan* = Oud-Jav. *dwalapan* (Van der Tuuk, Kawi-Bal. Wdb., II, 1899, p. 475) = „twéé ontbrekend" [aan de Tien Vingers] = Acht. — Alles getuigend voor het oude Mal.-Polyn. Tientallig Vingerstelsel!

[2] Over den ouderdom van dezen door Van Langen gepubliceerden tekst zie men het slot van dit opstel, blz. 32, noot 2.

p. 136, en 199—202. Eene zincografie geeft dat laatste zegel nogmaals weer op onze **Plaat I,** bovenaan.

Steeds plaatst in dit Grootzegel des Atjeh'schen Rijks de regeerende Sultan zijn eigen naam middenin; terwijl daaromheen 8 vroegere Sultans genoemd worden, hetzij om hun beroemdheid nooit daarbij vergeten, hetzij door den regeerenden Sultan speciaal daartoe uitgekozen. De namen van Sultan Alaoeddîn al-Qahhâr = Sidi Moekamal (1530—57), „den Geweldige"; van Sultan Meukoeta Alam = Iskandar Moeda (1607—1636), den „Alexander [den Groote] Jr." van Atjeh; van Sultane Tadjoe'l-'alam (1641—1675), de éérste Atjeh'sche „Vorstin"; en van Sultan Ahmad Sjah (1723—35), den Stichter der laatste, thans voorgoed verdwenen, Wadjo'sch-Atjeh'sche vorstendynastie, „komen" — aldus Snouck l. c. p. 200 — „op de meeste negenvoudige zegels der soeltans terug; zij zijn die der vorsten, aan wie men Atjèhs bloei en de adat-instellingen pleegt toe te schrijven. De overige wisselen af naar de keuze der soeltans, die zelve hun zegel vaststellen."

Ieder nieuw optredend Sultan van Atjeh begon dus met een nieuw Grootzegel des Rijks te laten graveeren; met hemzelven in het Midden, en 8 beroemde voorgangers om hem heen.

Het doel van het nu volgend opstel zal wezen aan te toonen, dat men den oorsprong van dit Atjeh'sche Negen-Zegel **niet** in de eerste plaats moet zoeken in het vooral ook bij de Javanen sterk levende begrip 1 + 8 = de Heilige Negen, *niet* dus in een getallensymboliek, die oud-Hindoe-Javaansch en Hindoe-Sumatraansch moet heeten; maar, dat het een jongere en rechtstreeksche nadoenerij is geweest van het voorbeeld door de eerste Groot-Mogols in Hindostan gegeven, hoogstwaarschijnlijk zelfs onmiddellijke Atjeh'sche navolging van hetgeen Akbar (1556—1605) het eerst er gedaan had.

Om dit aan te toonen, zal eerst een allerinteressantst Hindostansch schilderijtje beschreven worden, dat tijdens den Groot-Mogol Aurangzeb (1660—1707) gemaakt werd, blijkbaar voor den toenmaligen Opperkoopman van het een of andere Hollandsche kantoor, te Suratte waarschijnlijk, òf Ahmadabad, òf anders Agra; en hetgeen in zincografie — zonder de kleuren dus — hierachter weergegeven wordt, aan voor- en tegenzijde, **Plaat II-III.** Den ouderdom

van dit merkwaardige stuk mogen we op **ca. 1700** aanslaan; vóór 1707 in elk geval.

Het origineele schilderijtje is, buiten de lijst, $24\frac{1}{2} \times 30\frac{3}{4}$ cM. groot; met het daarbij in den laatsten tijd gemaakte mahoniehouten lijstje $30\frac{1}{2} \times 36\frac{3}{4}$ cM., en behoort sinds eind 1902 aan den Gezant van den Sjah van Perzië, Z. Exc. MIRZA SAMAD KHAN, MOMTAZ ES-SALTANEH, van 1902—1905 geaccrediteerd bij het Nederlandsche Hof, sinds midden 1905 verplaatst naar Parijs.

De eerste maal, dat ik dit curieus schilderijtje mocht zien, was op de Perzische Tentoonstelling in Mei—Juli 1903 door den Grooten Koninklijken Bazar (firma voorheen D. Boer & Zonen), Zeestraat 82, hier in Den Haag gehouden. Het trof mij dadelijk, èn om de fijnheid van lijn en kleur der 11 geaquarelleerde miniatuur-portretten; èn wegens de merkwaardige schikking: 10 in een kring om één in 't midden heen; èn om de bijschriften in 17e-eeuwsch Hollandsch aan den achterkant, op het ouderwetsche behangsel-papier, met begeleidende Hindustânî-namen in Nâgarî-karakters van een inlandsche hand, waardoor ineens de herkomst vaststond als echt-inlandsch en tevens als teruggaande tot den een of anderen Hollandschen Opperkoopman in Noordelijk Voor-Indië, vóór 1707, Aurangzeb's dood, den „orangseeb" in 't midden, met het volgcijfer 11.

Toen ik echter, later pas, het verband begreep, dat hier te vinden was met het Atjeh'sche Negenvoudige Zegel, vroeg en verkreeg ik verlof van den Perzischen Gezant, door vriendelijke bemiddeling van den Heer A. P. H. Hotz alhier, om het stuk tijdelijk onder mijn berusting te hebben en het te laten reproduceeren voor een historische studie.

Het schilderijtje, vroeger in het bezit van een deftige Hollandsche familie, was dd. 20 Nov. 1902 te 's-Gravenhage verkocht op een auctie van den antiquaar J. Schulman, in wiens verkoopcatalogus het als volgt beschreven stond op p. 49 onder nº. 669, en met een kleine zincografie daarachter was geïllustreerd:

„669. Planche avec les portraits des onze Grand-Mogols d'Indoustan, aquarellés. Sur le revers les noms en vieux hollandais et en pehlvi [*lees:* hindoustânî]. 1. Aemoerlengh [sic! *lees:* Temoerlengh] (Tamerlan). 2. Sultan Mahmoud; du n. 6 commencent les Empereurs connus. 6. Baber. 7. Homajûn. 8. Akbar. 9. Sjehangir. 10. Shah jehan. 11. Aureng zeb.

Cette planche, avec les portraits d'une exécution remarquable, est du plus haut intérêt historique. *Voir la reproduction.*"

Deze reproductie in gezegden auctie-catalogus was een zinco van 8,8 × 11,3 cM., waaronder stond „No. 669".

Wat evenwel in deze beschrijving niet staat en ook op onze Plaat II hierachter niet duidelijk te zien is, is dit: de 11 miniatuur-portretten, in waterverf op papier geschilderd, zijn alle indertijd eerst uitgeknipt geworden, en toen opgeplakt, in de volgorde, die zij nu hebben, op een stuk ouderwetsch stevig behangselpapier, loodblauw van fond, met gouden bloemen en ornamenten versierd — zie Plaat II —; terwijl de oud-Hollandsche hand, die later aan de gelig-grauwpapieren keerzijde van het aldus samengestelde schilderijtje de volgcijfers en namen der 11 Vorsten bijschreef nevens de inlandsche namen — zie Plaat III —, diezelfde volgcijfers 1—11 *nogmaals* op de juiste plaatsen bij de miniatuur-portretten bijschreef aan den voorkant van dat behangselpapier [1], zooals op Plaat II duidelijk waar te nemen valt. Kijkt men echter scherp toe, dan kan men toch nog wel zien, dat de 11 niet heel zuivere ovalen der portretjes het vroegere uitknippen verraden, terwijl het toen gevolgde opplakken op het gebloemde papier als fond door het verschil in donkerte dier ovale scheidingslijnen toch ook nog wel te voelen valt. Indertijd heeft men toen nog als afsluiting, als „lijstje" om het aldus verkregen schilderijtje, een band geplakt van gebloemd veelkleurig weefsel, op Plaat II goed te zien. [2]

Dat wil dus zeggen: dit schilderijtje is aldus indertijd in mekaar gezet uit 11 geaquarelleerde miniatuur-portretjes, die in de gewenschte volgorde werden opgeplakt op een blad mooi gebloemd papier. Maar dit ineenzetten is niet in lateren tijd geschied, doch in den eigen tijd van Aurangzeb door een inlandsche hand, die ook op den achterkant het allereérst de namen der 11 Vorsten en hun volgcijfers in Nâgarî-karakters bijschreef; terwijl daarnà

[1] Men moet niet denken dat de volgorde der cijfers 1—11 op den voorkant (Plaat II), die linksdraaiend is, strijdt met de volgorde op den achterkant (Plaat III), die rechtsdraaiend is. Men behoeft maar in gedachten dien achterkant om te draaien en tegen den voorkant aan te leggen, om te weten dat het rechtsdraaiende, evenals een spiegelbeeld, precies met het linksdraaiende samenvalt. — Alleen het volgcijfer 7 is op den voorkant zeer onduidelijk bijgeschreven, weinig meer dan een haaltje.

[2] Onze Platen II en III zijn natuurlijk vervaardigd, *nadat* het papier-schilderijtje uit zijn moderne mahoniehouten lijst genomen was; waarin het aan den voorkant nog door glas was afgedekt, en van achteren door een tweede stuk glas, dat er tegen was aangeplakt, met bovenaan een scharnier en los been, zoodat men het als een grooten portret-stander schuin overeind kon zetten.

degeen, voor wien dit geschenk bestemd was, een Hollandsch Opperkoopman blijkbaar, in oud-Hollandsche letter- en cijfer-typen nogmaals de namen dier Vorsten transcribeerde op *zijne* wijze, en zekerheidshalve diezelfde cijfers ook aan den voorkant nog eens met de pen bijvoegde, om dadelijk weer door den achterkant te kunnen weten, hoe de een of andeî der afgebeelde Groot-Mogols heette.

Het was noodig dit duidelijk te zeggen, om het mogelijk vermoeden buiten te sluiten, dat men hier te doen zou hebben met een in lateren tijd aldus gearrangeerd schilderijtje. Integendeel; dit stukje is gelijktijdig met Aurangzeb, is van inlandsche zijde in dezen staat aan een Hollander gegeven, en vormt — indien men juist het feit, dât het portretten van Groot-Mogols zijn, in aanmerking neemt — hoogstwaarschijnlijk òf een hulde-geschenk òf een herinnerings-geschenk van Aurangzeb-zelven aan een, hetzij nieuw optredenden hetzij voorgoed aftredenden Opperkoopman der Compagnie indertijd. De Nâgarî-karakters zijn daarbij *primair*; de oud-Hollandsche *secundair*, immers nà de schenking door den begiftigde-zelven bijgevoegd tot zijn eigen meerder gemak. [1]

Deze schikking der portretten van 10 vroegere Sultans als een krans om den éénen Regeerenden Groot-Mogol in het Midden heen, is derhalve Hindostansche arbeid op last (?) van Aurangzeb, vóór 1707, in dezen trant vervaardigd. Het is echt-inlandsche, Voor-Indische schikking!

Op die vaststelling komt het hier toch aan. Aan vreemden invloed mag niet gedacht. Het is een inlandsch document van ca. 1700.

Trouwens: uit tal van andere gedocumenteerde feiten kan bewezen worden, dat, *ongeveer sedert ca. 1560*, de Groot-Mogols gewoon waren in hun zegels hun eigen naam als van den Regeerenden Vorst in het midden te zetten, met in een cirkel de namen van 7(?) à 8, later van 9 à 10 of nòg meer vroegere Vorsten er omheen.

Tot aantooning daarvan, zal het goed zijn de bewijzen in chronologïsche volgorde te schikken. Vanzelf komt dan de

[1] Uitstekend is dit vooral ook te constateeren bij den naam van Aurangzeb, die met zijn inlandsche schrift-typen *precies in 't midden staat*, zuiver-*concentrisch* is aangebracht; terwijl de Holl. schrift-typen excentrisch daar boven staan, dus blijkbaar later door een vreemde hand werden bijgeschreven, die van dat Concentrische bij een Regeerenden Groot-Mogol ook geen gewetenszaak behoefde te maken; zooals een Hindostansch onderdaan natuurlijk wèl.

nadere bespreking van ons schilderijtje weer te pas op zijn historische plaats; en zal tevens blijken, dat het Atjeh'sche Rijkszegel *onmiddellijk ontleend is* aan den oudsten vorm dien we, in **1619**, reeds van het Hindostan'sche Grootzegel, het *Farmán-* of 's Vorsten „Order"-zegel, met een afbeelding kunnen documenteeren.

1619. Dien oudsten vorm, van dat jaartal uitdrukkelijk voorzien, vinden wij op een kaart in het Britsch Museum — K. 115 (22) — in facsimile verkleind teruggegeven achter p. 546 van dl. II der Hakluyt-Society-uitgave, 2d Series, II: „The Embassy of Sir Thomas Roe to the Court of the Great Mogul, 1615—1619, as narrated in his Journal and Correspondence. Edited from contemporary records by W. Foster", London 1899; en op p. 542—546 l. c. nader beschreven.

Deze kaart draagt links het onderschrift „Indolstani Imperij Totius Asiae ditissimi descriptio: Ex indagatione Ilust: Dom: Tho: Roe Equitis Aurati in Regia Mogollanica Legatum agentis Illustrata: Anno Sal:[utis] 1619"; en middenin onderaan het bijschrift: „William Baffin deliniauit et excudebat", alsmede „Renold Elstrack sculp."

Hoe William Baffin, die reeds in 1615 de naar hem genoemde Baffin's Baai ontdekt had, hier de kaart-maker kon wezen, die het eerst de geographische uitkomsten der beroemde Gezantschapsreis van Sir Thomas Roe naar het hof van den Groot-Mogol Djahângir (Jehángir; 1605—1627) op koper bracht, wordt in Foster's genoemde uitgave l. c. verklaard: Baffin was als bootmansmaat („master's mate") aan boord geweest van de Anne, die Roe in 1619 van Hindostan via Suratte terugvoerde naar Engeland. Daar aan boord had Baffin, zeevaarder en kaartenmaker van goeden naam reeds, Roe, den Gezant, natuurlijk leeren kennen, en aan hem de gegevens ontleend, die hijzelve in zijn kaart van 1619 dan ook noemt als herkomstig van Thomas Roe.

Welnu, rechts bovenaan op deze kaart, staat eerst het welbekende Grootmogols- (thans nog Perzische) Wapen: een liggende Leeuw op den voorgrond en daarachter de Rijzende Zon. En beneden dit staat het Grootzegel van Djahângir afgebeeld, met zijn eigen naam in het midden, en met 8 namen van zijne Voorvaderen, te beginnen met Timoerlang = Tamerlan, om zijn naam heen. Het Negenvoudige Vorstenzegel dus van Djahângir, den 4en Groot-Mogol; van welke dynastie immers Bâbar (1483—1530), d. i. de „Leeuw", sinds zijn verovering in 1526 van Hindostan de

stichter geweest was,[1] nadat Tamerlan alreeds eens in Dec. 1398 Delhi had veroverd gehad.

1625. Toch mist dit eerste gegeven op Baffin's Kaart van Hindostan afdoende bewijskracht, omdat de Perzische namen van het origineel hier alle getranscribeerd werden, en dat wel met verscheiden duidelijke fouten, waarvan Foster l. c. p. 568 er een nader aangeeft.

Maar in 1625 komt het *eerste authentieke bewijs*, met vrij vertrouwbare afbeelding van Djahângir's Negenvoudig Zegel. In dl. I, London 1625, fol. 535—592 van Purchas' beroemd verzamelwerk van allerlei reisbeschrijvingen — „Haklvytus Posthumvs or Pvrchas his Pilgrimes" — treft men voor het eerst Roe's Reisverhaal in verkorten afdruk aan;[2] en besluit Purchas die beschrijving met de volgende woorden van zichzelven:

„I haue heard that Sir *Thomas Roe* at his Returne [in 1619], desiring the Great *Mogor* or *Mogoll* [Djahângir], his Letters of Commendation to his Maiestie [Koning Jakobus I van Engeland], easily obtayned that request, but found him very scrupulous where to set his seale; lest, if vnder [*versta:* „onderaan" dezen brief], he should disparage himselfe; if ouer [*versta:* „bovenaan" dezen brief], it might cause distast to the King; his resolution and preuention therefore was this, to send the Letter vnsealed, and the great Seale it selfe [*versta:* apart; los], that so His Maiestie might according to his owne pleasure affixe it. The Seale is Silver; the type and forme whereof, contayning only the *Mogols* Genealogie

[1] Ziehier de lijst der Groot-Mogols, tot 1761, het jaar van geheele verdwijning dezer Dynastie: 1. Bâbar, „de Leeuw", 1526—†1530; 2. Hûmayûn, 1530—42, onttroond, en opnieuw 1555—†1556; 3. Akbar, 1556—†1605; 4. Djahângir, 1605—†1627; 5. Sjah Djahân, 1627— onttroond 1658; 6. Aurangzeb = Alamgir I, 1658—†1707; 7. Sjah Alam I = Bahâdur Sjah, 1707—†1712; 8. Djahândâr Sjah, 1712— onthalsd 1713; 9. Farochsir, 1713— onthalsd 1718; 10. Mohamad Sjah, 1719—†1748; 11. Ahmad Sjah, 1748— onttroond 1754; 12. Alamgir II, 1754— vermoord 1759. De hierop volgende Sjah Alam II, oudste zoon van Alamgir II, kwam nooit tot wezenlijk regeeren, ook zelfs niet na den slag van Pânipat, beN. Delhi, waarin zijn vijanden, de Mahratten, door een coalitie van Moh. Prinsen verslagen werden; hetzelfde Pânipat, nota bene, waar in 1526 Bâbar den Moh. Vorst van Delhi verslagen en daarmee de Grootmogol-dynastie in Hindostan gevestigd had; terwijl Akbar, als 13-jarige, op diezelfde plek in 1556 een gevaarlijk vijand had zien verslaan, waardoor zijn eigen opvolging op den troon verzekerd was.

[2] De *verkorting* van Roe's Journaal bij Purchas blijkt duidelijk uit den titel, dien Purchas aan die uitgave gaf: „Obseruations collected out of the Iournall of Sir Thomas Roe . . . etc." (fol. 535). — Op blz. 36 hierachter vindt men, als Naschrift, de oud-Holl. vertaling van Purchas' woorden.

from *Tamerlane*, in seuerall Circles, with the *English* Translation, I haue heere added." (fol. 591.)

En dan volgt inderdaad bij Purchas, onderaan die folio-bladzijde 591, de afbeelding, welke op onze **Plaat I,** middenin links, gereproduceerd wordt als de oudste, vrij authentieke, afbeelding van een Grootmogols Zegel uit 1619. Men ziet, dat de schikking en opvatting van dat Grootzegel van Djahângir volmaakt gelijk is aan die bij het Atjeh'sche Sultanszegel! Op de andere folio-bladzijde, 592, geeft Purchas dan nog een oud-Engelsche transcriptie, al even onzuiver als die op Baffin's kaart van 1619. In Foster's uitgave van Roe's Journaal, 1899, II, p. 567, wordt deze zelfde "Description of the Great Mogols Seale" uit Purchas van 1625 almede gereproduceerd; waaruit wel mag worden opgemaakt, dat het oorspronkelijke zilveren stempel van Djahângir, hetwelk in 1619 naar Engeland kwam, *niet meer* onder de schatten van de Engelsche Kroon wordt aangetroffen.

Wegens de volstrekte analogie tusschen dit Negenvoudig Zegel van Djahângir uit 1619, en het tot in ca. 1900 gebruikelijke Atjehsche Rijkszegel, beide met 8 namen van vroegere Vorsten om den Eénen in 't Midden van den Regeerenden Vorst heen, is het gewenscht, een oogenblik nader bij Djahângir's Grootzegel stil te staan. Daar onze afbeelding, middenin Plaat I, Purchas' afbeelding van 1625 teruggeeft, en ook Foster in zijn editie van Roe's Journaal diezelfde reproduceerde, slaan Foster's opmerkingen, hieronder vermeld, evenzeer op onze Plaat.

Foster haalt o. a., over het type der Perzische letters in Purchas' afbeelding, het volgende oordeel aan van Prof. Denison Ross: "Though Purchas's drawing is obviously not the work of a native, yet, being presumably a first copy of the original, the form of the letters has in most cases been accurately preserved" (l. c. II, p. 566).

Dan maakt Foster-zelve een andere opmerking over de authenticiteit der afbeelding: "In the drawing given by Purchas the name and titles of Jahángír stand alone in the innermost circle, while the word *ibn* ("son") is introduced into each of the other circles in such a way that Jahángír is shown as the "son" of each of his ancestors, and at the same time, reading the names in the right order [*versta dus:* tegengesteld aan de wijzers van een uurwerk; linksdraaiend dus], each emperor is shown as the son of his predecessor. This is in conceit qûite in Oriental style".[1]

[1] L. c. p. 566—567. De spatieering is van mijzelven.

Inderdaad, de 9 namen op Djahângir's Grootzegel van 1619 zijn in transcriptie de volgende; telkens van den ondersten regel naar omhoog toe gelezen [1]:

[1. geheel bovenaan] "ibn Amîr Tîmûr Ṣâḥib Qirân"; d. i. Timoer = Timoer lang = "de Lamme Timoer, de Lamme IJzeren" = Tamerlan, 1379 [toen hij meester werd van Herat] —1405. Geb. 1335. Doet in 1398 zijn groote invazie in Hindostan, waarbij hij Delhi verovert, met een van zijn kleinzonen, Pîr Muḥamad (verg. hieronder) als zijn rechterhand.

[2. schuin links bovenaan] "ibn Mîrân Sjâh"; d. i. de weinig bekende zoon van Timoer, † 1407.

[3. geheel links] "ibn Sulṭân Muḥamad Mîrzâ"; d. i. een eveneens weinig bekende kleinzoon van Timoer, tevens Bâbar's Overgrootvader, † 14...; deze Muḥamad *wel te onderscheiden* van den bovengenoemden strijdlustigen en bekenden ànderen kleinzoon van Timoer, Pîr Muḥamad, die in 1406 stierf, en die — zooals hierachter zal blijken — nog te voorschijn komt op Aurangzeb's Grootzegel.

[4. schuin links onderaan] "ibn Sulṭân Abû Sa'îd"; d. i. Bâbar's Grootvader, † 1468.

[5. geheel onderaan] "ibn 'Omar Sjaîch Mîrzâ"; d. i. Bâbar's Vader, † 1493.

[6. schuin rechts onderaan] "ibn Bâbar Bâdsjâh" = Bâbar, de "Leeuw", de 1e Groot-Mogol, 1526—1530.

[7. geheel rechts] "ibn Hamâjûn Bâdsjâh" = Hûmajûn, de 2e Groot-Mogol, 1530—1556.

[8. schuins rechts bovenaan] "ibn Akbar Bâdsjâh" = Akbar, de 3e Groot-Mogol, 1556—1605.

[9. in 't Midden] "Abû al-Muṭafar [sic] Nûr-ad-dîn Djahângîr Bâdsjâh Ghâzî" = de 4e en Regeerende Groot-Mogol Djahângir.

Het merkwaardigste in deze lijst is misschien wel de afwezigheid van volkomen symmetrie, vergeleken met het Atjeh'sche

[1] De Arabist Dr. T. J. de Boer was zoo vriendelijk mijn transcriptie met Purchas' afbeelding te collationeeren, en hier en daar te verbeteren. Foster geeft haar niet. De lezing der regels van de legenda gaat steeds van onder naar boven. — Als een sterk bewijs, hoe slordig de transcripties bij Baffin en Purchas zijn, diene dat nº. 3 resp. bij hen heet: „Aben Mirza Sultan Mahomed", en „Ebn Mirza Soltan Mohamed". — De sterfjaren van nºs 2—5 dank ik aan de welwillende voorlichting van den heer A. M. H. J. Stokvis, den samensteller van den „Manuel d'histoire, de généalogie et de chronologie etc.", Leide 1889—91, 3 dln.

Rijkszegel. In Djahângir's *tjap* — om dit familiaar-Oostindische woord te bezigen — zijn de volgnummers 1—5 aan Voorvaderen, géén Groot-Mogols nog, gewijd; 6—8 aan 's Vorsten onmiddellijke voorgangers op den Troon; 9 aan hemzelven. De verhouding is dus 5 : 3 : 1; zeer ònsymmetrisch derhalve. En we zullen hieronder zien, dat ook tot middenin de 18e eeuw bij het Rijkszegel der Groot-Mogols op mooie symmetrie nooit gelet werd.

In dat opzicht staat het Atjeh'sche Sultans-zegel bepaald hooger door zijn volkomen symmetrie; uitgedrukt in de formule 4 : 4 : 1. Het mag als „eene technische verbetering" op Djahângir's eerste ontwerp van zoo'n Negenvoudig Zegel beschouwd worden. Om dit nader aan te toonen, is het goed ook de transcriptie hier te geven van de 9 legenda op de *tjap t'ikoereuëng*, naar de afbeelding bij Dr. Snouck Hurgronje, gereproduceerd bovenaan op onze Plaat I. Men vindt daar (verg. Snouck, op. cit., I, 1893, p. 200):

[1. schuin links onderaan] „Sulṭân Sajjidî al-Mukamal" = Alaoeddîn al-Qahhâr, 1530—1557 = Sultan III.

[2. geheel links] „Sulṭan Makutâ 'Alam" = Iskandar Moeda, 1607—1636 = Sultan XI.

[3. schuin links bovenaan] „Sulṭân Tâdju-'l-'alam" = de *éérste Sultane*, 1641—1675 = Sultan XIII.

[4. geheel bovenaan] „Sulṭan Aḥmat Sjâh" = de éérste Vorst der laatste, Boegineesch-Atjeh'sche dynastie, 1723—1735 = Sultan XX, vóór 1723 geheeten Maharadja Lela [Mĕlajoe].

[5. schuin rechts bovenaan] „Sulṭân Djûhan Sjâh" = de zoon des vorigen, 1735—1760 = Sultan XXI, alias Radja Moeda.

[6. geheel rechts] „Sulṭân Maḥmûd Sjâh" = Mohammad of Mahmoed Sjah I, de kleinzoon van Ahmat Sjah, 1760—1763, en *opnieuw* — na een 2-tal jaar door zijn Rijksbestierder op den troon te zijn gevolgd — 1765—1781 = Sultan XXII.[1]

[7. schuin rechts onderaan] „Sulṭan Djauhar 'Alam Sjâh" = de

[1] Dr. Snouck Hurgronje ziet in den „Maḥmûd Sjâh" van dit Pretendent's-Zegel echter Sultan Alaoedin Mahmoed Sjah Djohan, die van 1781—1795 als Sultan XXIV regeerde (zie zijn Atjèhers, I, p. 200). Doch uit den tekst van het bij hem, l. c. p. 201—204 volgende document van 28 Oct. 1889 volgt, dat de daar voluit genoemde Sultan „Alaédin Mahmoed Tjah" (p. 202) toch wel Sultan XXII is geweest; terwijl de in dat document nògmaals genoemde „wijlen Z. M. Alaédin Moehamat Tjah" was de Alaoedin Mohamad (of Mahmoed) Sjah II, die van 1824—1838 als Sultan XXVI regeerde (verg. Snouck's noot 1 op p. 202, l. c.).

achter-achterkleinzoon van Ahmat Sjah, 1795—1824 = Sultan XXV.

[8. geheel onderaan] „Sulṭân Matdlûr [sic!; *lees*, met 2 punten minder: Manṣûr] Sjâh" = des Pretendents Grootvader = Sultan XXVIII.

[9. in 't Midden] „Waffaqa-Allah Pâdûka Srî Sulṭân 'Alâ'-ud-dîn Muḥammad Daûd Sjâh Djûhan bĕrdaulat ẓill-Allah fî-'l 'âlam 1296" [= A°. D. 1879][1] = de Pretendent-Sultan Moehamad Daoed, 1879—1903 = Sultan XXX en Laatst.

In dit Atjeh'sche Sultans-zegel zijn dus 3 plaatsen verzegd aan groote Voorgangers uit vroegere Dynastieën, 5 aan Voorvaderen uit het eigen Geslacht; terwijl de eerste dezer 5, als Stichter der dynastie, àltijd pleegt voor te komen op de zegels, zoodat de verhouding wordt: 4 *(steeds voorkomende* namen der ouderen) : 4 (der eigen dynastie, *naar keuze)* : 1 (den Regeerenden Vorst).

Maar behalve door deze meerdere symmetrie, wint ook in drie andere opzichten het jongste Atjeh-Rijkszegel het verre in makelij van Djahângir's voorbeeld uit 1619:

1°. Het Hindostan'sche Rijkszegel is, zonderling genoeg, linksdraaiend, d. w. z. *tegen* de wijzers van een uurwerk in; het Atjeh'sche echter is rechtsdraaiend, zoodat bij dit laatste — véél meer overeenkomstig de Oostersche begrippen van welvoeglijkheid! — de diverse Vorsten die geacht worden door hun achtereenvolgende namen „heen te leiden" naar den Regeerenden Potentaat in het Midden, allen hun rechterzijde, de rechterhand laten aan dien Levenden Potentaat; geheel dus zooals ook een Hindoe of een Hindoe-Javaan met zijn *pradakshiṇa* of „rechts-draaien" een tempel placht om te gaan, de rechter-„hoogerhand" steeds latende aan dien tempel die dan het centrum was van „ommegang". Derhalve is het

---

[1] Deze *zelfde inscriptie* staat ook op het „Enkelvoudig zegel van den Pretendent-soeltan", op dezelfde plaat achteraan Snouck's „Atjèhers", dl. I, te vinden. Alleen wordt daar de aanhef geschreven, „Waffaqâ-Allah", waarbij het „Allah" geheel bovenaan het zegel alléén staat — met bepaalde symbolische beteekenis, zie volgende noot! —, op dezelfde wijze zooals op de *tjap sĕmbilan* de *n* van het woord „Sulṭân" in de 8 rondschriften steeds apart boven de letters „Sulṭâ" staat. Op het Enkelvoudig zegel staan echter als rondschrift de volgende 4 Arab. woorden, onmiddellijk slaande op het „Allah" dat bovenaan staat, en resp. N.O., N.W., Z.O. en Z.W. om het centrum geplaatst — naar vriendelijke lezing van Dr. de Boer —: „qauluhu al-ḥaqqu walahu al-mulk", d. i. (verg. Snouck, I, p. 201): „Zijn Woord is de Waarheid, en Zijner is het Koninkrijk".

Atjeh-Zegel hier wèl zoo streng van etikette als het Hindostansche; want we zullen zien dat het Grootmogol-zegel linksdraaiende blijft tot op het laatst.

2°. In Djahângir's Farmân-zegel van 1619 heeft men op een zeker zeer eigenaardige wijze vermeden dat b.v. Timoer, die als Stamvader bovenaan staat, zijn voorvaderlijken „derrière", bij het lezen van zijn naam, zou toedraaien aan zijn nazaat, den regeerenden Djahângir. Had men op de gewone wijze den naam geschreven, wel van rechts naar links, maar overigens met elken volgenden regel ònder een vorigen, dan ware dit onvermijdelijk het geval geweest; het zou dan den indruk hebben gemaakt, of het „einde" van Timoer stond op het „begin" van Djahângir. Met een zekeren Oosterschen tact heeft men alles nu omgedraaid en geschiedt, zooals daareven in noot 1 op blz. 9 al opgemerkt werd, de lezing van de regels der legenda van onder naar boven. Djahângir is aldus symbolisch tot het Begin, tevens het Einde, van het Zegel gemaakt; uit zijn naam *emaneert* de naam van Timoer, en in zijn naam *concentreert* zich weer het geheel. Tòch hadden, indien alles symbolisch dóórgecomponeerd ware geweest, èn de naam van Djahângir-zelven, èn de namen van nos 4—6 (de 3 onderste), op *de gewone wijze* ingegrift moeten zijn, met de regels van boven naar onderen te lezen. Maar op véél vernuftiger en hoofscher wijze is men te werk gegaan bij het Atjeh'sche Negenvoudig Zegel: daar draaien de legenda, óók in hun stand, om het Centrum heen, zóódanig, dat telkens het „Sultân", dus de 8 Hoofden der 8 vroegere Sultans alle naar den éénen Sultan in het Midden gericht zijn!

3°. In het Zegel van Djahângir is Timoer als Stamvader bovenaan, en blijft dat in alle latere Grootmogol-zegels; ware het niet dat hij tot de 8 behoorde die in een kring om het grootere Centrum heenstaan, dan zou men haast kunnen denken dat hij dus, Timoer, „van de bovenste plank", en daarmee van het meeste gewicht was; *niet* Djahângir. Doch in het Atjeh-Grootzegel is ook dit schikken der 8 namen om den éénen centralen heen op veel Byzantijnsch-volmaakter wijze opgelost; schuinslinks ònderaan begint de reeks der namen, de verdere draaien alle om het Midden heen, zoodat de bovenste op zijn kop staat en daarmee duidelijkerwijs alle schijnbare hóógere plaatsing boven den regeerenden Sultan verloor; doch de beste positie van alle 8 blijft over voor den òndersten naam, d.i. den naam van den onmiddellijk aan den

Regeerenden Vorst vóórgeganen Sultan! Wat een fijnheid van Oostersche symboliek! [1]

Men ziet het: in niet minder dan 4 eigenaardigheden staat het Atjeh'sche Grootzegel van 1879 technisch-symbolisch boven het Grootmogol-zegel van 1619! Djahângir's *tjap* blijkt een eerste proeve op dat gebied, is primair, is nog wat rauw en ruig; de *tjap* van den thans onderworpen Atjeh'schen Pretendent-Sultan is een model van volmaakte hovelings-kunst, een meesterstukje van Atjeh'sch Byzantinisme, dat dáárdoor alleen reeds het bewijs inhoudt voor een lange periode van eigen, Atjeh'sche ontwikkeling.

Nu hiermee het typische verschil tusschen het oude Grootmogols- en het moderne Atjeh'sche Sultans-zegel zoo duidelijk mogelijk aangegeven is, komt het er op aan ook de jongere voorbeelden van het Grootmogols-zegel na te gaan.

1655. In dit jaar gaf een vroegere reisgenoot van Roe, Edward Terry, een beschrijving van Hindostan in het licht, voornamelijk gebaseerd op de door hem verzamelde gegevens gedurende Roe's Gezanten-reis naar den Groot-Mogol Djahângir, in 1615—1619. Dit boekje heeft tot titel: „A Voyage to East-India. Wherein some things are taken notice of in our passage thither, but many more in our abode there, within that rich and most spacious Empire of the Great Mogol.... Observed by Edward Terry (then Chaplain to the Right Honorable Sr. Thomas Row Knight, Lord Ambassadour to the great Mogol) now Rector of the Church at Greenford. London, J. Martin and J. Allstrye, 1655" (Ex. Kon. Bibl.).

Zooals men uit den titel ziet, zijn het goeddeels de Reisherinne-

[1] Men meene vooral niet, dat hier spitsvondigheid aan het woord is bij het vergelijken van 't karakter der beide soort van zegels! Wie weet met welk een angstvalligheid speciaal aan een Oostersch hof — ik denk hier onwillekeurig aan de beide Hoven der Jav. Vorstenlanden — de etiketto in acht wordt genomen, en hoezeer een Oosterling geneigd is symbolische opvattingen dóór te drijven (zooals trouwens ook zeer sterk bij den ritus en de liturgie der Roomsche Kerk, of bij het Boeddhisme, valt waar te nemen), die begrijpt dat schijnbare kleinigheden hier allemaal voor goede verstaanders gróóte beteekenis hebben. — Maar er is bovendien een bewijs, dat het sub 3 hier opgemerkte waar is: op het Enkelvoudig Zegel van den Pretendent-Sultan, bij Snouck op dezelfde plaat afgebeeld, staat het „Allah" van het „waffaqâ-Allah" — zie vorige noot — geheel bovenaan, en op de gewone wijze, geschreven; d.w.z. dus: Allah-alléén staat geheel bovenaan op dit zegel des Sultans; Allah is de *akbar*, de „Groote", zelfs bóven den Sultan staande.

ringen van een veldprediker-in-ruste. Oók hij geeft tegenover p. 365 een afbeelding van „The Royall Signet of ye great Mogol", in Perz.-Arab. karakters; die echter veel slechter en onvertrouwbaarder is dan Purchas' afbeelding van 1625. [1] Maar hij voegt er de volgende zeker merkwaardige en nieuwe beschrijving aan toe op p. 364—365:

„.... I have caused his [scil. the great *Mogol's*] *Imperial Signet*, or *great Seal* to be laid down before my Readers eyes, wherein [*lees:* where in] nine rounds, or Circles, are the Names and Titles of *Tamberlane*, and his lineal successors in *Persian* words, ...

This Seal (as it is here made in *Persian* words) the great *Mogol*, either in a large, or lesser figure causeth to be put unto all *Firmaunes*, or Letters Patents, the present *Kings* Title put in the middle, and larger Circle that is surrounded with the rest, the impression whereof is not made in any kinde of Wax, but Ink, the Seal put in the middle of the Paper and the writing about it, which Paper there is made very large .... And the words on the *Mogols* Seal being *imboss't* [= in hoogsel gegraveerd; òpgegrift], are put upon both sides of his Silver and Gold Coin, (for there is no image upon any of it.)"

Hier wordt voor het eerst door Terry iets nieuws geconstateerd. Niet alleen op zijn Documenten, maar óók op een deel van zijn Munten plaatste soms een Groot-Mogol zijn Meervoudig — in 't geval van Djahângir dus: zijn Negenvoudig — Stempel. Terry zegt weliswaar „upon both sides of his Silver and Gold Coin", dus op àlle Grootmogols-munten van goud of zilver; maar dit is larie; evenals Terry in de onmiddellijk volgende, hier onder in de noot overgenomen zinsnede een grove onjuistheid vertelt. [2] Maar een stukje interessante waarheid is er wel degelijk in Terry's mededeeling.

---

[1] Verg. daarbij wat Foster op p. 566—568 van zijn deel II der uitgave van Roe's Gezantenreis (Hakluyt-ed., 2^d Ser., II, 1899) zegt over de veel geringer authenticiteit van Terry's afbeelding — welke hij tegenover p. 560 eveneens reproduceert —, in vergelijk met Purchas' de zijne. Hij komt tot de conclusie (p. 568), dat Terry waarschijnlijk zijn namen in Perz.-Arab. karakters transcribeerde, hier en daar verbeterd, naar de legenda op Baffin's kaart van 1619.

[2] Terry gaat toch in één adem door: „And the like little Signets, or Seals are used by the great men of that Countrey, and so by others of inferiour rank, having their Names at length engraven on them, ...; which round Circle is their hand and Seal to." (p. 365). Zoodat volgens Terry óók Hindostansche grootwaardigheids-bekleeders „dergelijke" („the like"), d. w. z. méérvoudige cirkel-zegels, zouden hebben gehad!

1676. Dit stukje interessante waarheid — dat aan Foster in zijn uitgave van Roe (1899) blijkbaar ontsnapte [1] — leeren wij kennen uit Tavernier, die van 1640—42, opnieuw van 1645—48, van 1652—54, van 1659—61, en ten slotte van 1665—67, dus vijf maal telkens meer dan twee jaar, voor zaken in juweelen vooral, Voor-Indië bereisde en in bovengenoemd jaar de eerste uitgave bezorgde van zijn bekende Reizen: „Les six voyages de Jean Baptiste Tavernier, Ecuyer Baron d'Aubonne, qu'il a fait en Turquie, en Perse, et aux Indes, pendant l'espace de quarante ans, &... etc. Paris, 1676". Deze éérste uitgaaf staat echter niet tot mijn beschikking; hieronder wordt de Amsterdamsche herdruk van **1678** gebruikt, „Suivant la Copie, imprimée à Paris."

Op p. 234—235 van dl. II dier Reizen geeft hij eerst de opvolging van Timoer tot Aurangzeb, geheel volgens den regel: 1. Timoer; 2. Miran Sjah; 3. Sultan Mohamad; 4. Sultan Aboe Said; 4. *„Hameth-Schek"* = Ahmad Sjah, doch *lees:* Omar Sjaich; 6. Bâbar (1526—1530); 7. Homajoen (1530—1556); 8. Akbar (1556—1605); 9. Djahângir (1605—1627); 10. Sjah Djahân (1627—1658); 11. Aurangzeb (sinds 1658). Gemakshalve voegde ik hier de regeeringsjaren der Groot-Mogols toe.

Maar Tavernier geeft op diezelfde pagina's eene authentieke afbeelding van het Tienvoudig Zegel van Sjah Djahân, genomen naar een munt; zooals uit den parelrand om de afbeelding — die ook op onze **Plaat 1,** middenin rechts, gereproduceerd is — dadelijk duidelijk is. Ook voegt Tavernier in 9 cirkelkringen de transcriptie nog toe der 9 namen rondom Sjah Djahân's naam, ... *in precies verkeerde volgorde!* Want de volgorde op deze Grootmogols-munt is wel degelijk weer linksdraaiend; terwijl Tavernier's ouderwetsche transcriptie verkeerdelijk rechtsdraaiend is! Tavernier's munt-illustratie is dus echt, genomen naar een heusche munt die hij naar Frankrijk had meegebracht en daar in kopergravure liet afbeelden; maar zijn eigen er om heen gegraveerde transcriptie is maakwerk van een onkundige. De eerste 8 legenda om

[1] Foster toch, die in zijn uitgave van Roe, II, p. 564—565 het bovenstaand getuigenis van Terry óók aanhaalt, voegt op p. 565 als noot 1 alleen deze opmerking toe: „These statements [of Terry] can only be accepted with limitations. The emperor's name and titles appear on the coinage, but not together with those of his ancestors, as on the seal; and there *were* coins with images on them, though apparently they were not in general circulation". Het zeer gewichtige gegeven bij Tavernier bleef dus aan Foster onbekend.

het midden heen zijn dezelfde als van Djahângir's Zegel bij Purchas; als 9e in den kring (dus schuins rechts bovenaan) is er bij gekomen de naam „ibn Djahângîr Bâdsjâh"; terwijl in het Midden van Tavernier's munt, naar de vriendelijke mededeeling aan mij van Dr. T. J. de Boer, te lezen staat (van onderen naar boven weer): „Abû-l-Muçaffar Sjihâb ad-dîn Muḥamad Ṣâḥib Qirân tsânî Sjâh Djahân Pâdisjâh Ghâzî" = Sjah Djahân.

Doch interessant is weer Tavernier's opheldering bij deze munt van Sjah Djahân, welke — zooals dadelijk zal blijken — uit **1627** moet jaarteekenen. Tavernier toch vertelt er bij — en men vergete hier vooral niet dat hij, als handelsman en juwelier, *deskundige* was in Indische munten! —:

„La figure suivant[e] montre quelle est la forme des pieces que les Roys font jetter au peuple quand ils parviçnnent au trône. Elles contiennent les armes ou cachets des Roys que je viens de nommer. Le plus grand Cachet qui est celuy du milieu est celuy de Cha-gehan qui est le dixiéme Roy; car depuis que Aureng-zeb est Roy il n'a pas fait batre de ces pieces de liberalitez quant il est venu au trône; ces pieces sont presque toute[s] d'argent n'y en ayant qu'un tres-petit nombre d'or." [1]

Dit is het stukje waarheid in Terry's zeer overdreven beweren! Tavernier vertelt het ons: zulke Munten met meervoudig stempel waren Inhuldigings-munten, die bij den eersten blijden ommegang van een nieuwen Groot-Mogol werden rondgestrooid onder het volk, als „geschenken"; als „pieces de liberalitez" gelijk Tavernier ze noemt [2]. En zoo een had Tavernier er van

---

[1] Op. cit., 1678, II, p. 235. De spatieering is van mijzelven. Curieus zijn de 2 drukfouten in den Amsterdamschen nadruk: „suivant" en „toute".

[2] Men vergelijke met deze Hindostansche Vorstenzede het Mal. *hamboer-hamboer* = „naar alle richtingen penningen rondstrooien" (Klinkert); of, zooals V. d. Wall in zijn groot Mal.-Ned. Wdb., I, 1877, p. 90 verklaart: „amboer-2: „voorwerpen, b.v. geld, die men bij feestelijke gelegenheden onder het volk te grabbel gooit". — Als prachtige bevestiging van zulke numismatische liefhebberijen toenmaals in Hindostan, moet vooral ook herinnerd aan de merkwaardige gril van Noer Mahal, de teeder geliefde Sultane van Djahângir — vereeuwigd door dezen in haar graftombe te Agra, het beroemde Tadj Mahal —, aan wie de Grootmogol één Etmaal Regeerens als oppergebiederes had toegestaan in ca. 1620. Zij maakte daarvan gebruik om in dat ééne etmaal met 24 nieuwe stempels 12 gouden en 12 zilveren Zodiak-ropijen te laten slaan voor 20 ton *(lakh)* aan waarde, in de verschillende steden van het rijk die muntslag hadden. Sjah Djahân heeft deze merkwaardige Fantasie-ropijen

Sjah Djahân's Blye Incomste, dùs van **1627** dateerend, in handen gekregen; terwijl Aurangzeb er later te schriel voor was om óók zulke Feestmunten te laten slaan bij zijn komst op den Troon in 1658, voegt Tavernier toe. Het waren meestal zilveren munten, zegt hij voorts; in goud werden er maar heel weinig geslagen. Wij mogen met goed recht vermoeden, dat de zilveren feestmunten inderdaad onder het volk werden rondgestrooid, bij wijze van Oostersch-vorstelijke „bekendmaking" van de nieuwe troonsbestijging; maar dat de schaarsche gouden als legpenningen geschonken werden aan hoogwaardigheids-bekleeders ten Hove.

Doch het zeer gewichtige van de bij Tavernier afgebeelde munt is: 1° óók dit stuk van Sjah Djahân is linksdraaiend; 2° reeds dadelijk in **1627**, bij de komst van dezen Sjah Djahân op den Grootmogols-troon, wordt Djahângir's Negenvoudig Zegel (1 + 8) *veranderd* in een nieuw ontworpen Tienvoudig Zegel (1 + 9) van den nieuwen vorst. De Groot-Mogols telden dóór met hun nummering, en bleven *niet*, zooals de Atjeh'sche Sultans tot heden toe wèl, staan bij een sacramenteel Negen-getal.

ca **1700.** Wat Tavernier ons niet kon vertoonen, omdat Aurangzeb te schriel was geweest voor het laten maken van zulke inhuldigingsmunten, dat nu vertoont het merkwaardige Hindostansch schilderijtje van onze Platen II en III.

Hiervóór werd reeds de herkomst en de samenstelling van dit stuk opgehelderd. Thans komt het er op aan na te gaan wat de bijschriften zijn, die zich op den achterkant bevinden; zie Plaat III.

---

sinds den aanvang zijner regeering (1627) op zware straf echter geboden te versmelten; vandaar dat ze reeds in Tavernier's tijd zeldzaam waren. Zie over deze Zodiak-ropijen o.a. het verhaal van Tavernier, Les six voyages etc. (Amsterdam), 1678, II, p. 652—657, met plaat; en daarnaar voornamelijk weer gevolgd Valentijn, IV, 2 (1726), fol. 226—228. Valentijn constateert, dat hij in 1705 de volledige 24 stuks dezer „dier-krings-Ropijen" als hooge zeldzaamheid in een muntverzameling te Amsterdam gezien had (fol. 228). De Inhuldigings-munt van Sjah Djahân van 1627 is, mijns inziens, zelfs een onmiddellijk antwoord, een contra-stuk geweest, waarmee Sjah Djahân de fantasie-munt van zijn vader Djahângir èn van diens geliefde Noer Mahal — die Sjah Djahân innig haatte, over en weer! — als 't ware wilde doodmaken, en aan allen wilde verkondigen: **Ik ben nu Baas!** Immers, die Zodiak-ropijen droegen èn den naam van Djahângir èn den naam van Noer Mahal, de Eéndags-Vorstin; en óók had Noer Mahal die munten, gedurende den éénen dag harer Regeering, laten „jetter au peuple", zooals Tavernier uitdrukkelijk zegt (II, p. 656)!

Prof. Kern was zoozeer vriendelijk voor mij de Hindustânî-legenda te lezen, en daaraan dd. 3 Febr. jl. de volgende toelichting te verbinden:

„De namen zijn in Nâgarî, d. i. het schrift dat zoowel voor 't Hindustânî als voor 't Hindî en Mahratsch dient. Natuurlijk is de taal Hindustânî, zooals uit het gebruik van Perzische en Arabische titels blijkt. Met *dj* heb ik weergegeven den Engelschen *j*-klank, ofschoon ik zelf de internationale spelling met *j* gebruik voor Indische namen. Met *ń* heb ik weergegeven den Franschen neusklank in *bon;* internationaal *m̀* of *m;* *u* is onze *oe*. Bijzondere opmerkingen zijn: men heeft de *u* vergeten in 1, Tîmurlang; er staat beslist foutief Tîmarlang (spr. = Fransch *langue*, doch zonder den eigenaardigen nasaalklank). Met *ś* duid ik aan den Engelschen *sh*-klank, Fransch *ch*. Er staat evenzeer foutief Mîsâsed, niet Mîrâsed, verg. toch de karakters *r* en *ś* vlak achter elkaar in 5. De laatste letter in 10 is onduidelijk; het lijkt meer op *záń* dan op *hań*. Ook is de eerste letter onduidelijk in 11; zij moet aangevuld worden met een schuin streepje er boven, `. De *dj* in *djeb* zal wel de Perzische uitspraak *z* bedoelen, *j*; de Hindu kan die letter niet uitspreken, en vervangt die door *dj*. *Mehemad* voor *Mahmud* in 2 is een Turksche uitspraak; zoo in Mehemed Ali."

De 2 soort bijschriften zijn dan als volgt, de eerste oud-Hollandsch, de tweede en gespatieerde volgens Prof. Kern's lezing van 't Hindustânî:

„1: temoerlengh 1. Tîmar lang".
„2: Sulthaan mamoed 2. sultân Mehemad". *Moest n° 3 zijn!*
„3: aboeseed, 3. Abused". *Moest n° 4 zijn!*
„4: miera Seed, 4. Mîsâsed". *Moest n° 2 zijn!*
„5: ommer Sja 5. Omar śâhâ".
„6: baaber, 6. Bâbar" = Grootmogol I.
„7: hamaúon 7. Hamâoń" = Grootmogol II.
„8: akber, 8. Akbar" = Grootmogol III.
„9: Sjangier 9. Djâhâńgîr" = Grootmogol IV.
„10: Sjageaan 10. śâhe Djâhâń" = Grootmogol V.
„11: orangseeb 11. Orangdjeb" = Grootmogol VI.

Op een eigenaardige fout in de volgorde werd in dit lijstje reeds gewezen. N° 2 is *verkeerdelijk* ingevoegd als N° 4; waardoor n° 3 en 4 ten onrechte ook de nummers 2 en 3 tot volgorde kregen. Men behoeft maar even het hiervóór (blz. 9) gegeven authentieke lijstje van Djahângir's Grootzegel bij Purchas te vergelijken, om de

fout die gemaakt werd te kunnen verbeteren. De zaak is natuurlijk deze geweest, dat de Voor-Indiër die indertijd de 11 miniatuur-portretjes aan den voorkant (Plaat II) opplakte, zich met n° 2 vergiste, en dat diezelfde fout dus op den achterkant in zijn bijschriften terugkeerde.

Overigens constateeren we hier alweer: 1°. óók dit schilderijtje van 11 miniaturen is linksdraaiend (Plaat II), waardoor onze afbeelding van den achterkant op Plaat III onvermijdelijk rechtsdraaiend moest worden (verg. noot 1 op blz. 4 hiervóór); 2°. Aurangzeb gebruikte — *ten minste in de tweede periode zijner lange regeering;* zie toch blz. 24—26 hierachter — een Elfvoudig Grootzegel; evenals zijn vader Sjah Djahân een Tienvoudig, en zijn grootvader Djahângir een Negenvoudig gebruikt had.

Het is ook wel van belang hier de voornaamste kleuren van deze 11 mooie miniatuur-portretjes, met eenige andere bizonderheden van het origineel, aan te geven [1]. Mijne aanteekeningen dienomtrent waren in Juni 1905 de volgende:

---

[1] Er is een oogenblik over gedacht Plaat II in kleurendruk te geven; maar de kosten daarvan waren veel te hoog. Onvermijdelijk zijn diverse kleine trekjes op onze zincografie verloren gegaan; doch de prachtig geslaagde foto die eerst van het origineele schilderijtje gemaakt werd om daarnaar weer den zinco te vervaardigen, is in één afdruk in 't bezit van ons Kon. Instituut, opgenomen in de collectie foto's der Koloniale Bibliotheek, en kan daar door belangstellenden geraadpleegd worden; deze foto, 19×24,5 c.M. groot, vertoont nog verscheidene bizonderheden, die op de zinco van Plaat II zoo goed als onzichtbaar werden. — Dat er in de 2e helft der 17e — 1e helft der 18e eeuw verscheiden geaquarelleerde miniatuur-portretten van vroegere en latere Groot-Mogols in de wandeling waren, óók bij Europeesche kooplieden, kan o.a. blijken uit de „beeltenissen" die Valentijn in zijn IVe Deel, 2e Stuk (1726) van hen geeft in zijn „Levens der Groote Mogols, of der Keizeren van Hindoestan". Fol. 173 geeft Timoer; fol. 175 Miran Sjah; fol. 176 Muḥamad Mirzâ (= „Mirzah Seyed"); fol. 187 Aboe Said (*foutief* genoemd „Sjeich Omar"); fol. 185 Omar Sjaich (*foutief* genoemd „Aboe Said"); fol. 193 Bâbar; fol. 202 Hoemajoen; fol. 217 Akbar; fol. 229 Djahângir (= „Sjah Selim"); fol. 260 Sjah Djahân; fol. 275 Aurangzeb. Voorts nog de 3 Groot-Mogols nà Aurangzeb; en wel geeft fol. 290 te zien Sjah Alam; fol. 304, *a*, Djahândâr Sjah (= „Mosoddien"); en ten slotte fol. 304, *b*, *onderaan* Farochsir. Wat soort van portretten het waren, die toenmaals van de Groot-Mogols in handen kwamen der Europeanen, blijkt het beste uit Valentijn's zeggen op fol. 303—304: „De beeltenissen dezer twee Keizers" — n.l. van „Mosoddien" = Djahândâr Sjah, zie fol. 289, 2e kol.; en van Farochsir — „. . . wierden, ter groote van een schelling ontrent dezen zelven tyd [n.l. 1713] op Batavia gebragt." Dit waren dus blijkbaar precies zulke miniatuur-portretjes als waarvan er 11 te zamen ons Hindostansch Grootmogols-schilderijtje vormen. — In den Catalogus n° 322 der firma Karl W. Hiersemann te Leipzig, 1906, kan men onder n° 416 voor 2400 Mark aange-

1. Timoerlang. Lucht loodgrijs; wapenrusting geheel verguld; hemd wit; helm verguld, met roode opgaande strepen, groene puntjes, en witte veer. Baard zwart. Houdt een speer in de rechterhand, en voor de borst een klein rond schild (?).
2. [*versta:* 3]. Mohamad. Lucht groen; kleed kers-wijnrood met gouden bloemetjes; tulband geel, met wat goud, en bovenaan wijnrooden knop. Baard wit. Houdt pijl en boog.
3. [*versta:* 4]. Aboe Said. Lucht grauw-zwartig; overkleed krachtig steenrood, waaronder (bij wijze van vest) een groen kleed; tulband wit, geruit, met donkerpaarsen knop. Baard zwart. Heeft een zwakke *glorie* om het hoofd.
4. [*versta:* 2]. Miran Sjah. Lucht loodgrijs; overkleed goud, waaronder groen vest en groene mouwen, met parelsnoer; tulband wit, met gouden dwarsche lijnen, en donkerrooden knop. Baard donker. Houdt rozenkrans.
5. Omar Sjaich. Lucht groen: overkleed wijnrood met gouden bloemen, waaronder wit vest met gouden bloemen en gouden omboording; tulband wit. Baard bruin. Houdt rozenkrans.
6. Bâbar. Lucht lichtgroen; kleed zachtgeel, met gouden bloemen en boorden, en parelsnoer; tulband bruinrood, met donkerwijnrooden *koefiah* en gouden franje. Baard zwart.
7. Hoemajoen. Lucht zeeblauw; overkleed oranje-achtig steenrood, waaronder zachtgroen vest, terwijl hij schijnt te rusten in een gele sofa; tulband wit met goud, en wijnrooden knop. Kinbaard donker. Houdt rozenkrans.

---

boden vinden eene collectie Hindostansche aquarellen, aldus omschreven: „Persische [?] Original-Malereien. Umfangreiche Sammlung von Bildnissen indischer Moghul-Kaiser, sowie von Offizieren und Beamten derselben, hauptsächlich aus der Zeit der Kaiser Jihangir (1605—1627), Shah Jihan (1628—1658) und Aurangzeb (1658—1707). Es sind 38 ziemlich gleich grosze Portraits, ganze Figuren, stehend oder sitzend, auch einzelne Reiterfiguren, in feiner Aquarell-Malerei ausgeführt. Die einzelnen Bilder sind auf Pappen aufgeklebt [Format 34 : 23 c.m.], und der frei bleibende Rand ist mit Blumenmustern, Guirlanden usw., ebenfalls mit Aquarell-pflanzen geschmackvoll verziert. Die Bilder tragen sämtlich Unterschriften in persischen Buchstaben in ziemlich flüchtiger Shikästä-Schrift, den Namen der betreffenden dargestellten Person, teilweise auch den Namen des Künstlers angebend. Letzteres ist von besonderem Werte, da die Nennungen von Malern auf den indischen Bildern nicht häufig sind." En dan volgt de nadere catalogiseering dezer Hindostansche miniatuur-aquarellen. — Ook in de auctie-Schulman, waar ons schilderijtje verkocht werd (verg. blz. 3 hiervóór), kwamen als n°s 670—674 andere Hindostansch-Perzische aquarelletjes, deels portretten, onder den hamer. Zie dezen auctie-catalogus in onze Kolon. Bibliotheek.

8. Akbar. Lucht blauwgrijs; kleed zachtgroen met gouden bloempjes, en parelsnoer; tulband van dezelfde stof, met dwarsband van goud. Houdt een valk. Heeft een sprekende *glorie* om het hoofd, waarbinnen de kleur donkerder blauw is.
9. Djahângir. Lucht vuil-loodgrauw; kleed zeer zacht kersrood; tulband bruin steen-rood, met wit-en-zwarte veer, waaromheen een snoer van kralen, zooals hij er ook een over de borst draagt.
10. Sjah Djahân. Lucht vuil-donkergroen; kleed paars, wat donkerder dan bij 2, en parelsnoer; tulband steenrood, met dwarsband van goud en groen, parelsnoer, en zwarte pluim. Baard grijs. Heeft een zwakke *glorie* om het hoofd. Houdt een anjelier (?).
11. Aurangzeb. Lucht groen; kleed ivoorkleurig, met goud versierd, en parelsnoer; tulband wit, met gouden stippen, groene strepen, en zwarte pluim. Baard wit [1]. Heeft een sterk aangegeven zachtblauwe *glorie* om het hoofd, die nog sterker spreekt dan bij Akbar!

Als kunstwerkjes beschouwd, voelt men dadelijk dat de nos 1—5 geen, de nos 6—11 wèl portretten zijn. De eerste vijf toch zijn blijkbaar geheel volgens één recept, zooals men zich den een of anderen Indischen Vorst „zou" gaan uitbeelden, zonder hem te kennen. Ze zijn blijkbaar alle gefantaseerd na dato. Maar de miniaturen, die met Bâbar beginnen, zijn alle wezenlijke portretten; men lette alleen maar eens op het verschil in baard! Van deze laatste 6 vertoonen Bâbar, Akbar, Djahângir en Aurangzeb het merkwaardigste type, zijn als portret het meest *ad vivum* gedaan, het minst conventioneel. Als kunstwerk staat no 9, Djahângir, van alle het hoogst. Dit is een zeldzaam levend, haast sprekend portretje; grooter ook, meer verzorgd dan alle andere, zelfs Aurangzeb inbegrepen.

Maar tevens wilde ik hier plaats geven aan twee treffende opmerkingen van Prof. Kern, toen hij onze afbeelding der Groot-Mogols had bekeken. De eerste luidde ongeveer als volgt: „Aardig is het te zien hoe, blijkens deze miniatuur-portretten, het Indische kostuum nu eens sterk afwisselde, dan weer gelijk bleef in de 16e—17e eeuw. Bâbar (6) en Hoemajoen (7) zijn in sterk-Moslimschen trant

[1] Het feit dat Aurangzeb's baard geheel wit hier wordt voorgesteld, geeft niets om den ouderdom van ons schilderijtje nader te bepalen. Want Aurangzeb was in Oct. 1618 geboren. Het stuk kan dus evengoed van ca. 1690, als van ca. 1700 zijn.

gekleed; Hoemajoen zelfs heelendal, het lijkt wel een Sjaich. Akbar (8) is echter totaal anders uitgedost, vrijwel als een Hindoe. Na Akbar blijft de Vorstelijke mode in hoofdzaak constant; Djahângir (9) is bijna als Akbar gekleed; tusschen Sjah Djahân (10) en Aurangzeb (11) is zelfs absoluut geen verschil te zien; van ca. 1630—1700 heeft de mode aan het Hindostansche hof stilgestaan, gevormd als ze was naar Akbar's kleedij."

De tweede was ongeveer deze: "Die domme anthropologen! Dit zijn nu Mo(n)golen van de bovenste plank; immers Groot-Mogols. Waar blijft nu echter het "Mongoolsche type", dat, nota bene, de Chineezen heeten te bezitten, die met de Mongolen in oorsprong niets te maken hebben? Onzin! De Mongolen hebben, om zoo te zeggen, echt-Europeesche typen gehad. Kleedt deze Groot-Mogols, van Bâbar tot Aurangzeb, in Europeesche kleedij, en er is absoluut geen onderscheid te zien met Europeanen van wat donkerder tint. Er is veel meer onderscheid tusschen ons en b. v. de Russen — die in hun type aan de Aino's doen denken —, dan tusschen ons en de Mongolen. Wanneer zal die nonsens omtrent het "Mongoolsche type" der Chineezen eens uit de Europeesche litteratuur verdwijnen?"

Doch óók nog wilde ik attent maken op iets anders, dat thans, **in dit Rembrandt-herdenkingsjaar**, bizonderlijk van pas komt!

Er bestaat — zie de afbeelding (fig. 6) door Fr. Sarre gegeven op p. 150 van zijn opstel "Rembrandts Zeichnungen nach indisch-islamischen Miniaturen", Jahrbuch der Kön. Preuszischen Kunstsammlungen, XXV, Berlin 1904, p. 143—158 — een O.-I.-inkt-teekening van Rembrandt in het Britsch Museum te Londen (F. Lippmann, continued by C. Hofstede de Groot: Original drawings by Rembrandt Hsz. van Rijn, reproduced in phototype, 2d Series, I, London 1900, n° 44), door Sarre t. a. p. gekwalificeerd als "Kaiser Akbar auf dem Thron"; tot versterking waarvan hij op de volgende p. 151 als fig. 7 een portret laat zien van Keizer Akbar, ontleend aan een Hindostansch-Perzische miniatuur, afgedrukt als titelplaat in Graf F. A. von Noer's "Kaiser Akbar", II, Leiden 1885.

Welnu, deze **teekening van Rembrandt** stelt *niet* voor den Groot-Mogol Akbar op den Troon, zooals Sarre beslistelijk zegt [1];

[1] „Der Nimbus, das Zeichen fürstlicher Würde und Majestät, verbunden mit den porträt-ähnlichen Gesichtszügen des Herrschers, lassen keinen Zweifel [sic!] darüber, dasz auf der indischen Miniatur, die Rembrandt vorgelegen hat, der indische Mogulkaiser Akbar (1585—1635) [sic! *lees:* 1556—1605] dargestellt war." L. c. p. 152. Terecht heeft Sarre echter Timoer her-

maar stelt voor den Groot-Mogol Djahângir op zijn troonschabel. Het heele gelaat, de krullok om het oor, de mismoedig neervallende snor, de glorie om het hoofd, zeggen alles. Onze **Plaat IV** moge ook dit feit voorgoed nu eens vaststellen.

---

kend op de andere teekening met O.I. inkt van Rembrandt in 't Louvre te Parijs (F. Lippmann, „Original drawings by Rembrandt Hsz. van Rijn, reproduced in phototype", [1st Series], IV, London etc. 1892, nº 159), die hij ook reproduceert op zijn plaat tegenover p. 146, en nader documenteert door de afbeelding van een Perz.-Indische miniatuur uit het K. Museum für Völkerkunde te Berlijn op p. 144. Bij een ander tweetal afbeeldingen die Sarre geeft, kan ik zijn mededeelingen weer aanvullen; tegenover p. 156 geeft hij een O.I.-inkt-teekening van Rembrandt in het Britsch Museum te Londen (Lippmann, III, 1890, 116), en drukt op p. 156, ter vergelijking, een Perz.-Indische aquarel af uit het K. Museum für Völkerkunde, door Sarre enkel gekwalificeerd als „Fürstlicher Reiter", terwijl hij in de noot 2 op p. 154 aangeeft dat dit wel *niet* eene „Esquisse d'Aurangzeb à cheval" kan zijn, zooals een latere hand onder deze Berlijnsche aquarel geschreven had. Neen, dit is waar; maar.... die Berlijnsche aquarel stelt zeer zeker Aurangzeb's vóórganger, **Sjah Djahân**, te paard voor; en indien werkelijk — wat m. i. volstrekt nog niet zeker mag heeten — Rembrandt een diergelijk Indisch origineel gevolgd heeft voor zijn genoemde teekening in het Britsch Museum, dan stelt deze eveneens Sjah Djahân te paard voor. Dat zou eenerzijds weer mooi uitkomen met Sarre's eigen meening (l. c. p. 154, noot 2) „die Miniatur entstammt unserer Ansicht nach einem früheren Datum [n.l. dan Aurangzeb's tijd]", anderzijds met Sarre's hóógst aannemelijk vermoeden (l. c. p. 158) dat Rembrandt in **1656** — toen op 25—26 Juli zijn boedel werd geïnventariseerd, wegens failliet-verklaring; zie dezen inventaris o. a. bij Vosmaer, „Rembrandt, sa vie et ses oeuvres", 2de éd., Leide 1877, p. 432—445 — alreeds zijne naar Perz.-Indische voorbeelden gevolgde teekeningen gemaakt had. Immers: Sjah Djahân regeerde van 1627—1658; en een van de bijbelsche etsen van Rembrandt (Bartsch 29: „Abraham, qui reçoit les trois anges", waarin Sarre, op Hofstede de Groot's voetspoor, Indischen invloed meent te herkennen (p. 158; en zie de reproductie bij hem p. 149) is inderdaad gedateerd: **1656.** Sarre gelooft dan ook, en zeer waarschijnlijk ten rechte, dat onder het in dien Inventaris van 1656 óók opgesomde „een (boeck) vol curieuse miniatuur teeckeningen, nevens verscheyde hout en copere printen van alderhande dragt" (Vosmaer, l. c. p. 438), „ein indisches Album zu verstehen ist, dass ja häufig [dit „häufig" is een beetje bloemrijke stijl!], wie wir oben erwähnten, europäische Holzschnitte und Kupferstiche enthielt" (p. 158). — Sarre maakte even daarvóór ook nog deze opmerking: „Vielleicht kamen indische Miniaturen zuerst in seine [scil. Rembrandt's] Hände, als er im Jahre 1642 den Direktor der [Ostindischen] Kompagnie, Abraham Wilmerdonks und seine Gattin porträtierte (Rovinski, [L'oeuvre gravé de Rembrandt, Saint-Pétersbourg, 1890] p. LX) und dadurch in nähere Beziehungen zu dem Haupt [sic! er waren er XVII] der Ostindienfahrer trat, die in ihrem Palast [versta: het Oostindisch Huis] sogar eine ethnographische Sammlung jener fernen Länder angelegt hatten (C. Neumann, [Rembrandt, Berlin—Stuttgart, 1902] S. 78)." L.c., p. 158. Dr. C. Hofstede de Groot had in zijn opstel

1726. In dit jaar ontmoeten we een moeilijk geval, waarvan ik tot mijn spijt de besliste oplossing niet kan meedeelen. Valentijn gaf toch in dl. IV, 2e Stuk (1726) van zijn „Oud en Nieuw Oost-Indiën", op fol. 165 de vertooning van een Twaalfvoudig — in plaats van Elfvoudig — Grootzegel van Aurangzeb; „zoo als wy dat met onzen gezant, de heer *Adrichem*, waar van wy hier na breeder spreken, bekomen hebben", voegt Valentijn toe. En inderdaad, over dezen Dirk van Adrichem wordt door Valentijn in datzelfde deel „breeder" gesproken, fol. 260—262, 303 en 311. In 1662 was die toch, als Directeur der O. I. C. te Suratte, op gezantschap geweest naar Aurangzeb te Delhi („Dilly"), en had van dezen nieuw-opgetreden Groot-Mogol een Farmân („Mandaat-schrift") ontvangen, dat Valentijn fol. 261—262 in translaat afdrukt, met onderaan dit officieele slot:

„In 't vyfde jaar onzer Monarchie, den 15den des maands Rebbiul Awal [scil. 1073 Hidjra = 28, *niet* 29 Oct. 1662]. — Was in 't Hoofd gezegeld met 's Ryks groot Zegel zyner Majesteit, (pag. 165 te zien) in welkers omkring in 't rond stonden de elf voorgaande groote Mogols als — Mier Timoer (zynde de groote Tamerlaan) [,] Miroen Sjah, Mirzah Seyed, **Pier Mohhammed** [sic! de vette letter is van mijzelven], Aboesaid, Sjeich Omar, Sjah Baboer, Homajom, Ekbar, Djehaan Gier, Sjah Djihaan; en in het

---

„Entlehnungen Rembrandts", in Jahrbuch d. Kön. Preusz. Kunstsammlungen, XV, Berlin 1894, op p. 177—178 reeds meer in het algemeen opmerkzaam gemaakt op de „*orientalische* Vorbilder" van Rembrandt, en noemt nog als bewijzen daarvoor „ähnliche Blätter.... bei J. P. Heseltine, G. Salting und Fairfax Murray in London, bei L. Bonnat in Paris", l. c., waarvan echter Sarre in zijn opstel van 1904 nog moet getuigen, dat ze „mir [Sarre] nicht bekannte Zeichnungen von Rembrandt" zijn; l. c. p. 155. Het argument van Sarre omtrent Abraham Wilmerdonx *snijdt echter allerminst hout*, daar uit de oorspronkelijke akte — 't eerst medegedeeld in het opstel van A. Bredius en Mr. N. de Roever „Rembrandt. Nieuwe bijdragen tot zijne levensgeschiedenis", Oud-Holland, III, Amsterdam 1885, pag. 93—94 — blijkt: dat deze was „Bewindthebber van de Geoctroyeerde Westindische Compie hier ter stede [Amsterdam]"! Ook overigens hapert er wel wat aan de strengheid van redeneering bij Sarre. — Ik mag niet nalaten, dankbaar aan te teekenen, dat de Heer A. P. H. Hotz mij op de studie van Sarre opmerkzaam maakte; en dat Dr. C. Hofstede de Groot, dien ik met mijn vondst in kennis stelde, na vergelijking der teekening van Rembrandt (Plaat IV) met de portretten op het Hindostansch schilderijtje (Plaat II), mijne oplossing volkomen juist achtte.

midden was in 't groot als de twaalfde gedrukt Eurangzeeb, Koning, onoverwinnelyk, omringer der wereld, Gods Stadhouder, en Beschermer des Mohhamedaanschen Geloofs." (fol. 262).

Dit alles is zóó pertinent, en zóó officieel, dat er geen redelijke twijfel kan bestaan, of: Aurangzeb heeft in de eerste tijden zijner Regeering *niet* een Elfvoudig, maar een Twaalfvoudig Grootzegel gehad; en wel verkregen door den hiervóór (blz. 9) reeds even genoemden Pîr Muḥamad, Timoer's beroemden en krijgshaftigen kleinzoon, hoewel *niet* behoorende in de stamlijn der Vorsten, in te schuiven bij die lijn.

Want de feitelijke maagschap tusschen Timoer en Muḥamad eenerzijds, tusschen Timoer en Pîr Muḥamad anderzijds, was als volgt, naar vriendelijke voorlichting van den heer Stokvis:

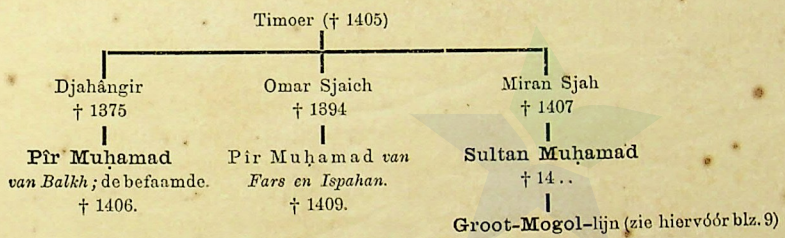

Het was dus vrijwel een genealogische gril van Aurangzeb, dezen Pîr Muḥamad, vollen neef van zijn voorvader Sultan Muḥamad, op te nemen in zijn Grootzegel. Maar, *blijkens ons schilderijtje van ca. 1700*, is deze Pîr Muḥamad nog vóór Aurangzeb's dood weder van zijn stempel verdwenen. Zoo gaarne had ik dit laatste nader gedocumenteerd, en met de afbeelding van een of ander Farmân-zegel van Aurangzeb beslister willen uitmaken. Maar de hoop, die ik had om een foto te kunnen krijgen van het Grootzegel dat Foster in zijn meergenoemde uitgaaf van Roe even vermeldde als door hemzelf gezien in 1899, is op niets uitgeloopen. [1] En in ons

[1] Foster toch (The Embassy of Sir Thomas Roe etc., II, 1899, p. 568) had als allerlaatste aanteekening tot dat boek toegevoegd: „P. S. — Since the above was put into type, the editor has had an opportunity of examining an imperial *farmán* bearing the seal of Aurangzib. This confirms the correctness of the arrangement shown in Purchas's drawing, and proves that (as was suspected) Terry's version is entirely wrong". Ongelukkig gaf hij l. c. geen nadere beschrijving van dit Grootzegel van Aurangzeb. En op mijn navrage bij hem — de Heer W. Foster is thans verbonden aan het India Office —, antwoordde hij mij dd. 20 Maart j.l.: „The farmān bearing Aurangzīb's seal,

Rijks-Archief — naar mededeeling van Dr. H. T. Colenbrander — is niets bekend over de aanwezigheid van eenig Grootzegel van een Groot-Mogol op de daar aanwezige bescheiden. Wànneer dus precies Aurangzeb van zijn onregelmatig Twaalfvoudig Farmân-zegel uit 1662, terug is gekeerd tot een regelmatig Elfvoudig Grootzegel, zònder interpolatie, moet onbeslist blijven. [1]

1758. Ditzelfde Twaalfvoudige Grootzegel van Aurangzeb, blijkbaar overgenomen òf van Valentijn òf rechtstreeks uit de bron van den heere Adrichem, die 't aan Valentijn weer verschafte, vindt men dan nòg eens afgebeeld op fol. 33 van een merkwaardig, in Batavia uitgegeven boekwerk, getiteld: "Beknopte Historie van het Mogolsche Keyzerryk, en de Zuydelyke aangrensende Ryken. Te Batavia, gedrukt in de Casteels Druckery, door C: C: Renhard, Anno 1758" (Ex. Kolon. Bibl.)

Aangezien dit boek in zijn "Voor-berigt" zich zelf aanmeldt als "getrokken uyt waare Berigten van de successive geschiedenissen", en wel bepaaldelijk "met redres van zeer veele grove misslagen en zaken" door "D^us^ Valentyn in zyn werken van Oost-Indien" begaan, zoo is het vasthouden aan dit Twaalfvoudig Grootzegel van Aurangzeb in deze Bataviasche Regeeringsuitgaaf m. i. een aanduiding, dat Aurangzeb in elk geval dat ònregelmatige Twaalfvoudige Zegel geruimen tijd gebruikt heeft. [2]

Maar het belangrijke in dit boek is, dat op fol. 36 het Twaalf-

---

mentioned in my book, was one which in 1899 was in the possession of Gen. G. G. Pearse, C. B. He died last December, and I fear it would be difficult to trace the farmān, as at the time I saw it he was endeavouring to sell it".

[1] Dat Pìr Muḥamad, de op het Grootzegel van Aurangzeb ingeschovene, zoon was van Djahângir, den oudsten zoon van Timoer, wist Valentijn maar al te wel; zie l. c. fol. 174, 1° kol., en 177, 2° kol. En op die fol. 177—178, constateert Valentijn ook, dat er in de toenmalige bronnen tegenstrijdigheid was omtrent de opvolging tusschen Miran Sjah (hij schrijft, evenals „Baboer", ook „Miroen") en Omar Sjaich („Sjeich Omar"); terwijl hij op fol. 185—186 met een zekere medelijdende hooghartigheid de veel juistere mededeelingen omtrent de stamlijn der Grootmogols van den Jezuïeten-pater François Catrou c.s. verwerpt, als komende van lieden die „geen kennis van de Mogolsche zaaken hebben" (fol. 186, 1° kol.).

[2] Deze Batavia-druk wist echter maar al te goed, dat de naam van Pìr Muḥamad op Aurangzeb's Grootzegel een inschuifsel was, want hij merkt fol. 12 zeer terecht op: „*Pier Mahomed*, (de zoon van *Djihaan Gier*, den oudsten zoon van *Mier Timoer*) . . . . Deze staat bekent in 't zegul van *Eurangseeb*, maar niet in dat van *Sjah Alem* en andere." Hiermee is de ònregelmatigheid duidelijk genoeg uitgesproken!

voudig Grootzegel van den 7^en^ Grootmogol, Sjah Alam [I], den zoon van Aurangzeb wordt afgebeeld, waardoor tevens *implicite* het Grootzegel van Aurangzeb wordt teruggebracht tot de ware elfvoudigheid; èn, dat op fol. 39 nog voorkomt het Veertienvoudig Grootzegel van den 10^en^ Grootmogol, Mohamad Sjah.

Van waar nu weer deze laatste abnormaliteit? Waarom was dit laatste *niet* Vijftienvoudig?

Men behoeft maar even het hiervóór in noot 1 van blz. 7 gegevene lijstje van àlle Grootmogols te vergelijken met de volgorde der 14 — *niet* 15! — namen op de afbeelding van fol. 39 der Bataviasche uitgave, om te weten wààr de schoen aan Mohamad Sjah gewrongen heeft; om n. l. te weten, waarom hij één van zijn voorgangers met opzet "verwaarloosde" op zijn Grootzegel.

Bij de afbeelding van 't Zegel van Sjah Alam [I] op fol. 36 in dezen Bataviaschen druk, vindt men, naar behooren, als volgende op Sjah Djahân ("X. Ubn Sjah Jehaan Patsjah"), eerst Aurangzeb genoemd onder zijn tweeden naam Alamgir [I] ("XI. Ubn Alamgier Patsjah"); en dan den Regeerenden Vorst Sjah Alam in 't midden, met zijn volle titulatuur, hier luidende op z'n oud-Hollandsch: "XII. Aboe Nasarroe Zaid-doe Gotbdin Mahomed Mohasjam Sja-e-alem badur Patsjah Ga-je Sanna Jeek Hi-jeri Sanna Jeek Azar Jeek Sau Nausda". Men ziet — dit terloops — óók hier alweer het gewone vorstelijk-menschelijke verschijnsel: hoe minder groot als dynast, hoe langer liefst de naam!

De afbeelding van Mohamed Sjah's Grootzegel op fol. 39 vertoont echter verkorte legenda; mist b.v. allen aanhef van "Ubn" = *ibn*, dien we, uit de authentieke weergave van Djahângir's Rijksstempel bij Purchas en op Sjah Djahân's Inhuldigingsmunt bij Tavernier, wel degelijk als het vaste toevoegsel bij elken Vorstennaam in het rond- en randschrift leerden kennen; en welke aanhef in de meeste transcripties (Baffin; Purchas; Tavernier; en op fol. 36 in dezen Batavia-druk) respectievelijk als "Aben", "Ebn", en "Ubn" bewaard bleef. Droogweg vindt men hier de volgende opsomming, want van "transcriptie" mag men hier niet meer spreken: *a.* in rond- en randschrift als 13 kleine cirkels: "I. Teimoer Padsjah. II. Mieraansja Padsjah. III. Sulthan Mahomed. Padsjah. IV. Aboesaid Padsjah. V. Omar Seyg. Padsjah. [1] VI. Baber Padsjah. VII. Hom-

[1] Men ziet, dat deze volgorde van n°s 1—5 volkomen goed is, en dat de genealogische willekeur der inschuiving van Pir Mohamad, hier niet meer voorkomt; zooals wèl op de afbeelding van Aurangzeb's Grootzegel bij Valentijn, en op fol. 33 van dezen zelfden Batavia-druk van 1758 het geval is.

majoen. Padsjah. VIII. Akber Padsjah. IX. Jehaangier. Padsjah. X. Sja Djehaan Padsjah. XI. Alemgier [= Aurangzeb] Padsjah. XII. Sja Alem Padsjah ..... XIII. [lees: XIV!] Farogsjeer; en *b.* in 't Midden als groote cirkel: „Mahomed Sjah Padsjah Gasie".

Eilacie, de heusche n°. XIII, Groot-Mogol n°. 8, Djahândâr Sjah, wordt door zijn vriendelijken troonsopvolger Mohamad Sjah, genegeerd; — blijkbaar òmdat die slechts van 1712—1713 Vorst was geweest, en door zijn eigen voorganger Farochsîr van den troon gestooten en onthalsd was. Dit klein-Mogol'sche individu rekende dus Mohamad Sjah op zijn Grootzegel niet mede!

Het zegel van Mohamad Sjah (regeert 1719—†1748) is het laatste dat van de Groot-Mogols in afbeelding schijnt te vinden te zijn.

Nu rijst echter de gewichtige vraag: is de éérste oorsprong van dit Firmân-Zegel der Mongoolsche, *alias* Mogolsche, overweldigers van Hindostan na te gaan? Was Djahângir met zijn Negenvoudige cirkel-*tjap* de éérste in dezen?

Gelukkig kan die vraag in bepaalden zin beantwoord worden. Neen; **Akbar in ca. 1560 had het voorbeeld gegeven!**

Dit lezen we uit die prachtige biografie van Akbar, in ca. 1603 door Sjaich Abu'l-fazl, Akbar's Minister en vriend, samengesteld onder den naam van „Akbar's Regeerwijze"; de „'Aîn i Akbarî". In de vertaling van de eerste 2 boeken door Blochmann [1] geeft Abu'l-fazl, in I, cap. 20 een hoofdstuk over „The Royal Seals", waarin hij o. a. vertelt:

„In the beginning of the present reign [Akbar's Regeering begon in 1556] Maulánâ Maqçúd, the seal-engraver, cut in a circular form upon a surface of steel, in the *riqâ'* character, the name of his Majesty and those of his illustrious ancestors up to Timúrlang; and afterwards he cut another similar seal, in the *nasta'líq* character, only with his Majesty's name. For judicial transactions a second kind of seal was made, *mihrábí* in form [d.w.z. langwerpig-zeshoekig; zie deze figuur bij Blochmann, p. 30 noot 2; als een verdubbelde Moh. gebeds-nis of *mihráb*] ....

[1] „The Ain i Akbari by Abul Fazl 'Allami, translated from the original Persian, by H. Blochmann." I, Calcutta, 1873. De verdere Boeken der Ain zijn door H. S. Jarrett later vertaald, Calcutta, 1891, 94, 2 dln. (Ex. Kolon. Bibl.)

Tamkín [een andere, Kaboel'sche graveur, uit Akbar's tijd] made a new seal of the second kind; and afterwards Mauláná 'Alí Ahmad of Dihlí ["unsurpassed as steel-engraver" noemt Abu'l Fazl hem even verder, p. 53, alsmede discipel van den eersten graveur, Maulana Maqçûd] improved both. The round small seal goes by the (chagatái) name of *Uzuk*, and is used for *farmán i sabtís* [= Vorstelijke benoemingen; blijkens II, cap. 11; l. c. p. 260—261], and the large one, into which he cut the names of the ancestors of his Majesty, was at first only used for letters to foreign kings, but now-a-days for both". (l. c. p. 52).

Hier hebben we alles bijeen: onder Akbar, in ca. 1560, maakte de Herat'sche staalsnijder Maulana Maqçûd, die al vroeger voor Humajun gewerkt had (Abu'l Fazl, l. c.), het éérste .... Achtvoudige (?) Grootzegel van cirkel-vorm, dat oorspronkelijk alleen gebruikt werd voor afdrukken, welke, bij wijze van Vorstelijk Visite-kaartje, van den Groot-Mogol naar andere Vorsten gingen. Het eenige wat spijtig blijft, is, dat Abu'l Fazl niet even het *aantal* namen op dit Grootzegel van Akbar constateert; maar het moeten er wel acht geweest zijn, die van Akbar inbegrepen, dus 7 in een kring om Akbar heen; omdat èn Akbar's Stamboom aldus aangaf, èn zijn zoon Djahângir het Negenvoudige gebruikte, èn ieder volgende Groot-Mogol er één naam telkens aan toevoegde, zooals wij zagen.

Kan er dus eenige de minste twijfel bestaan, of de Sultans van Atjeh hebben hun Negenvoudig Zegel aan de Groot-Mogols van Hindostan ontleend? Neen; want, indien dat *niet* zoo ware, dan moest Maulana Maqçûd, de Heratsche graveur, in **ca. 1560** zijn eerste plan in die richting ontleend hebben aan een reeds toen bestaand Atjeh'sch prototype! Tertium non datur.

De historische ònmogelijkheid van deze laatste mogelijkheid is reeds dadelijk voor ieder duidelijk. Om echter volstrekte zekerheid te geven, dat hiervan geen kwestie kàn zijn .... behoeven wij ons maar te herinneren, dat op een Nederlandsch document van hooge historische beteekenis een **Grootzegel** staat afgedrukt van den Atjeh'schen **Sultan Alaoe'd-dîn Ri'âjat Sjâh** (1588—1603), daar op getjapt in **Aug. 1601,** en thans nog berustende in 's Rijks-Archief te 's-Gravenhage!

Op **Plaat I** onderaan, is ook dit Grootzegel weergegeven, aan dat origineel ontleend. Het bevindt zich op den vermaarden Spaanschen

brief van Prins Maurits, dd. den Haag, 11 Dec. 1600 („De la Haya en Holanda a XIe de Decembre de Mil y seiscientos años") aan dien Sultan gericht, meegegeven aan de Zeeuwen die onder Capitein Cornelis Bastiaensz. op 2 Jan. 1601 van Middelburg met 4 schepen zeil gingen, en op 24 Aug. van dat jaar het eerst voet aan wal zett'en „by den Coninck van Achin" (De Jonge II, p. 484—485), om op 29 Nov. vandaar terug te keeren naar Zeeland, met aan boord een „ambassadeur" (ibid. p. 487) van dien Sultan aan Prince Mouringh, mitsgaders hoog gevolg, die den 6^en Juli 1602 Middelburg bereikten (ib. p. 490). Dit is het eerste èn tevens laatste „Gezantschap van den Sultan van Achin — A° 1602 — aan Prins Maurits van Nassau en de Oud-Nederlandsche Republiek" geweest, waaraan Dr. Wap in 1862, ter herdenking van dit 250-jarig feit, een werkje onder dien naam heeft gewijd (Rotterdam, Nijgh), en dat in 't zelfde jaar (1862) door een Gekostumeerden Optocht der Delftsche Studenten den volke zelfs weer voor oogen werd gevoerd, dank zij Dr. Wap's aanstichting.

Deze Atjeh'sche ambassadeur, Abdoel Samad („Abdul Zamat"), werd op 4 Sept. 1602 door Prins Maurits voor Grave, dat hij belegerde, ontvangen, en — naar E. van Meteren († 8 April 1612) in zijne „Historie der Neder-landscher ender haerder Na-buren oorlogen ende geschiedenissen, tot den iare 1612", 's-Graven-Haghe 1614, fol. 480 r°, 2^e kol. vertelt — deed zich bij deze audientie ook het volgende voor: „Eyntlijck / presenterende uyt den name van zijnen Coningh alle vriendschappe ende dienst / waer in hy conde / int teecken van 't welcke [*versta*: ten teeken waarvan] hy leverde wederomme de eygen brieven / die den Prince Mauritz aen zijnen Coningh by die vier Zeelantsche schepen gesonden hadde / ende met sijns Coninghs' *Schappa* ofte Zeghel gheteeckent / om te bewijsen dat de Brieven wel ontfangen / hem weert ende aenghenaem gheweest waren: versoeckende mede dat hem de Prince die selfde wederomme oock met sijnen Zeghel mercken wilde tot den selven eynde."

Gewis, deze *tjap* van 1601 was wel het meest officieele Grootzegel, waarover Sultan Alaoe'd-dîn Ri'âjat Sjâh toenmaals beschikte! Precies als Akbar reeds vroeger had gedaan met zijn veelvoudig cirkelzegel, was het 't Vorstelijk visite-kaartje des Atjeh'schen Sultans, afgegeven bij een Vreemden Vorst, en, naar de expresse woorden van Van Meteren, gehecht op diens oorspronkelijk schrijven, dat hij aldus „gewaarmerkt", zoo te zeggen voor „gezien" geteekend,

aan dien Vreemden Vorst terug-aanbood. [1] Van die *tjap* gaf Dr. Wap in zijn genoemd werkje van 1862 op p. 86 een afbeelding, verschuldigd „aan de meesterlijke schrijfhand van den Heer J. H. Hingman, Beambte bij 's Rijks Archief", maar met de niet heel vriendelijke bijvoeging: „Wel jammer, dat het ons, na in 't oneindige [sic] daartoe aangewende pogingen, niet is mogen gelukken, eene verklaring er van op te doen [sic] bij Hoogleeraren, die zich in ons Vaderland afgeven [sic!] met de studie der Arabische taal." Een veel mooier, en vertrouwbaarder afbeelding gaf daarna Mr. J. E. Banck in zijn „Atchin's verheffing en val" (Rotterdam, 1873), waar men achteraan immers een groot en zorgvuldig facsimile vindt van Prince Mouringh's Spaanschen brief [2], met links onderaan de *tjap* van den Atjeh'schen Sultan uit einde 1601. Een fotografische opname naar het oorspronkelijke stuk, vervolgens gezincografeerd, geeft nu onze Plaat I; volkomen vertrouwbaar dus.

Welnu, dit Grootzegel uit 1601 van Sultan Alaoe'd-dîn Ri'âjat Sjâh is **enkelvoudig,** *niet* veelvoudig! Het belangrijkste van de legende in 't midden had Prof. Millies († 26 Nov. 1868) indertijd reeds ontcijferd, en in verband gebracht met een munt van dienzelfden vorst, in de collectie-Soret te Genève, dragende deze laatste de legende „'Alâ'oed-dîn îbn Firmân Sjâh". In zijn, na zijn dood door Prof. Niemann uitgegevene „Recherches sur les monnaies des indigènes de l'archipel indien et de la péninsule malaie" (La Haye, 1871), wordt op p. 76—77 de legende in 't midden van ons Grootzegel desgelijks gelezen: „as-Soltân 'Alâ'oed-dîn bin Firmân Sjâh"; terwijl Millies van het rondschrift zegt: „L'original même n'est plus distinct dans

---

[1] Tegenover de zeer duidelijke woorden van Van Meteren — ik haalde den letterlijken tekst aan; de aanhaling in Dr. Wap's werkje, p. 26—27 is *niet* letterlijk, noch volledig —, vervalt het bezwaar van Millies in zijn „Recherches sur les monnaies etc.", La Haye 1871, p. 77: „mais je doute que la diplomatie de l'Inde, aussi peu que celle de l'Europe, connaisse un tel usage". Trouwens, het twijfelen van Millies is zelfs in ander opzicht geheel misplaatst. Ziehier toch b.v. wat Tavernier schrijft over de gewoonte aan 't Hof van Golkonda in Oct. 1652: „parce que tout ce que se presentoit au Roy devoit estre cacheté du cachet du marchand, & quand le Roy l'avoit vû il y faisoit mettre le sien, afin qu'il n'y eust aucune fraude" (Les six voyages etc., (Amsterdam), 1678, II, p. 220).

[2] Aan het Spaansch van dezen brief hapert nog al heel wat; de kalligraaf die hem schreef, verstond zeer zeker géén Spaansch. Zie b.v. „recibimento", *l.* recibimiento; „prisones", *l.* prisiones; „ban sido", *l.* han sido; „estas Reynos", *l.* esos Reynos; „Portugeses", *l.* Portugueses; „no tengo", *l.* no tenga; „contre", *l.* contra; „esto effeto", *l.* este efecto.

une partie de la légende marginale, qui ne semble contenir que des formules votives ordinaires" (p. 76, noot 1). Op Plaat XVII gaf hij onder A ook een lithografie naar dit Grootzegel, en op Plaat XVI als n° 135 een afbeelding der bedoelde munt van dienzelfden Sultan.

Dus: het denkbeeld der Atjehsche *tjap sĕmbilan* **is aan Hindostan ontleend, nà 1603; nà Sultan Alaoe'd-dîn's [1] dood!**

Maar wanneer dan precies? — Helaas, dàt weten we niet! Het meest aannemelijke is, dat de ontleening tijdens Djahângir en onmiddellijk naar diens Negenvoudig Grootzegel gebeurd is; d.i. dus, tusschen 1605 en 1627. En dit zou dan prachtig samenvallen met de regeering van Sultan Iskandar Moeda, *alias* Makoeta Alam, over Atjeh, 1607—1636; den man, die de Atjehsche Bestuursregeling of Grondwet, in den aanhef van dit opstel reeds genoemd, de zgn. *Adat Makota Alam*, zou samengesteld hebben — maar in den vorm, zooals wij dien thans kennen, gewis niet samengesteld heeft [2] —, waar in art. 6—7 tot driemaal toe de *tjap halilintar*,

[1] Het „ibn Firmân Sjâh" op Alaoe'd-din's munt en Grootzegel is wel niet op te helderen, tenzij men Firmân = Priaman stelle; aangezien de 4e voorganger van S. Alaoe'd-din de zgn. „Radja Priaman" (1565—1566) was, *alias* Radja Sri Alam — zie mijn lijstje der Atjeh'sche Sultans tot 1603 in 't art. Sumatra, Encycl. v. N. I., IV, p. 208—209 —; en verg. over een analoge gelijkstelling van Firmân met Priaman door Dulaurier, de noot in Millies' „Recherches etc.", p. 75. In het grafschrift van zijn Ambassadeur, Abdoel Samad, te Middelburg in de 2e helft van 1602 overleden en daar in de Oude Kerk begraven (zie Van Meteren l. c., en Wap, p. 19), heet deze Sultan van Atjeh: „Soltân Alâoe'd-din Ri'âjat Sjâh zill-Allah fi-'l'âlam (bij Van Meteren geschreven: „Soltan Alciden Raietza Lillo Lahe Felalam"); zoodat de Atjeh'sche Sultans toen reeds datzelfde „Schaduw Gods op aarde" in hun titel voerden, wat nù nog op hun Grootzegel staat!

[2] De officieele Maleische tekst toch, door Van Langen daarvan gepubliceerd in Bijlage A (Bijdr. Kon. Inst. 5, III, 1888, p. 436—442; en Holl. vertaling p. 448—456), in **46 artt.** — op p. 456 staat door een drukfout „56" —, kan onmogelijk uit Makota Alam's tijd wezen, maar moet zijn uit **ca. 1723**, uit den tijd van denzelfden Sultan Sjamsoe'l-alam = Djamaloe'l-alam = Djeumalôè (1704—1723), van wien Van Langen als Bijlage B — l. c. p. 463—466; en Holl. vertaling p. 467—471 — een Koninklijk Besluit *(sĕrkata, tharakata)* omtrent Atjehsche rechtspraak heeft gepubliceerd; beide teksten afgedrukt naar twee origineelen die in 1879 in de mĕsdjid te Indrapoeri werden vermeesterd, maar ongelukkig in 1886 bij de groote *bandjir* der Atjeh-rivier te loor gingen, en alleen in afschrift nog behouden werden (Van Langen, p. 381). Van Langen betwijfelde zelve al, of de Adat Makota Alam in den vorm zooals hij haar publiceerde, wel van Makota Alam konde zijn; en voegde reeds l. c. p. 393 toe: „Stellig is een gedeelte van dat zoogenaamde wetboek eerst onder de opvolgers van Iskander Moeda samengesteld; inzonderheid die afdeelingen er van, waarin van oeléebalangs en panglima's sagi

Atjeh's „Donder-Zegel", inderdaad als rijksstempel vermeld staat.

Of dit laatste echter wezenlijk waar is, zal pas aan het licht kunnen komen wanneer *authentieke* Atjeh'sche bescheiden mèt des Sultans Grootzegel teruggevonden zijn uit de eerste helft der 17e eeuw, hetzij van Sultan Iskandar [I] Moeda (1607—1636), hetzij van Sultan Iskandar [II] Tsani (1636—1641). Tot zoolang moeten wij ons vergenoegen met een zeer groote waarschijnlijkheid.

Te dien aanzien moet hier nog aangeteekend worden, dat, naar pas ontvangen vriendelijke inlichting van Dr. F. de Haan te Batavia dd. 17 April, in het Landsarchief aldaar „geene origineele contracten met Atjeh" berustende zijn; alsmede dat de Brief van Sultan Iskandar [II] Tsani aan Prins Frederik Hendrik, afgedrukt door Banck op p. 76—78 van zijn hiervóór (blz. 31) genoemd werkje, volgens welwillende mededeeling van den adjunct-commies J. K. Bondam dd. 5 Mei: „alleen als translaat aanwezig is in

---

sprake is, welke waardigheden... eerst in lateren tijd ontstaan zijn onder de regeering van sultane Noeroe'l Alam (1675—1677)". — Doch er kan beslister nog gesproken worden. In art. 3, 5, 9, 16 en 42 van dien tekst bij Van Langen der Adat Makota Alam wordt telkens gesproken van eenen „*orang kaja Sri Maharadja Lela*", en wel als Groot-Justicier van den Vorst, die in Naam des Konings de rechtszaken persoonlijk moest gaan onderzoeken waarin *panglima's sagi* of *oelèebalang's* gemoeid waren (art. 9, 16, 42), dus de Hoogste Atjeh'sche Oomes; en aan wien dan ook door art. 3 en 5 onmiddellijk rang wordt verleend, en zelfs gelijkwaardigen rang, nà de *Panglima's sagi*, als een soort „ultimus inter pares". Welnu; wie was deze *orang kaja Sri Maharadja Lela?* Niemand anders als de Mahradja Lela Meulajoe, die in 1723 door Sultan Sjamsoe'l-alam = Djamaloe'l-alam (Djeumalöè), bij zijn uitwijken naar Pedir, tot Regent van Groot-Atjeh werd benoemd — het Mal. *mĕradja lela* beteekent inderdaad „den Maharadja spelen, den Baas spelen", van *lela* = „spel, speelsch" —, maar kort daarna zelve ten troon zich verhief als Sultan Alaoe'd-din Ahmad Sjah (1723—1735), tevens grondvester daarmede werd van de Wadjo'sche (dus Boegineesche) dynastie over Atjeh; verg. Veth's „Atchin", 1873, p. 84—85; Van Langen, l. c., p. 395; en Snouck's „Atjèhers", II, 1894, p. 94. Dus: tijdens dat deze persoon nog slechts Maharadja Lela, d. w. z. „Regent, Ruwaard" was, werd de tekst vastgesteld, dien Van Langen publiceerde; d. w. z. in **ca. 1723**. De „*Radja Oedah na Lela*" in art. 5 van Van Langen's tekst genoemd, is waarschijnlijk ook de Radja Moeda, d. i. de „Kroonprins", die zelve in 1735 weer de opvolger werd van zijn vader (Snouck l. c.), onder den naam van S. Alaoe'd-din Djohan Sjah, en van 1735—1760 regeerde. De naam van „Tengkoe Endjoeng" = Teungkoe Andjōng in het tweede door Van Langen gepubliceerde Atjeh'sche document (l. c. p. 442—443; vertaald p. 456—457), is echter eene *latere interpolatie*, n.l. *nà 1782*, zooals Snouck reeds opmerkte (Atjèhers, I, 1893, p. 5 noot).

het Rijksarchief, ingekomen stukken van het jaar 1639, Koloniaal Archief, portefeuille 1029". Hoop in die richting is dus ijdel.

Derhalve heeft dan in ca. 1625 (?) Akbar's eerste voorbeeld in Atjeh het Negenvoudig Sultanszegel doen ontstaan; heeft in 1625 en vooral in 1633, alweder Akbar's eerste voorbeeld in Mataram de reorganisatie teweeg gebracht van den Javaanschen Kalender [1]; en heeft in ....? Akbar's eerste voorbeeld eveneens in Bantam èn (?) in Bandjarmasin het wegen van een nieuw optredenden Vorst tot hofzede gemaakt!

Doch over dit laatste moge een afzonderlijk klein opstel later gegeven worden.

Alleen een enkel woord moet nog toegevoegd worden over den officieelen Maleisch-Atjeh'schen naam van het Negenvoudig Zegel, de *tjap halilintar*, d. i. het "*Bliksemzegel, Donderzegel*". Want Mal. *halilintar* beteekent: "bliksemstraal, bliksemflits. Komt ook voor in de beteekenis van donderslag, dondersteen" (Klinkert, Nieuw Mal.-Ned. Zakwdb. 1892, i. v.). Waarbij Klinkert nog aarzelend wijst op Maxwell's verklaring van dit woord.

Maxwell toch, in zijn "Manual of the Malay language. With an introductory sketch of the Sanskrit element in Malay" (London, 1882), had als volgt beweerd: "*Hari*, day, is clearly identical with the Sanskrit *hari*, "the sun," which is also used as a name of Vishnu or Krishna. *Mata-hari*, the sun (Malay), is thus "the eye of Hari," and is a compound formed of the native word *mata* and the Sanskrit *hari*. *Halilintar*, a thunderbolt, seems to be compounded similarly of *hari* and *lontar* (to hurl), "hurled by Hari." Here the *r* has been softened into *l*". (p. 11—12).

Wegens het belang om de wezenlijke afleiding van het Mal. woord *halilintar* te kennen, vroeg ik in dezen het oordeel van Prof. Kern, die zoo vriendelijk was dd. 28 Maart j. l. het volgende mij te antwoorden:

"De zoogenaamde verklaring van Maxwell is een opeenstapeling vam domheden. Mal. *hari*, dag, heeft niets te maken met het Sanskr. Hari. Wat *halilintar* betreft, hiervan is ten minste volkomen duidelijk dat het gevormd is met het intensief en tevens pejoratief prefix *hali* of *ali*, bekend uit Jav., Bisaya, enz. Bijv. Oudjav. *halisyus* (thans verloopen tot *lesus*), orkaan, van *syus*, blazen, suizen; *halisyus* is dus zooveel als geweldige, kwaadaardige wind. Evenzoo

[1] Zie daarover Enc. v. N. I., IV, p. 458, 1°—2° kol., in mijn art. „Tijdrekening".

gevormd is Ojav. *haliwawar*, wervelwind. Kwade dieren hebben ook 't prefix: (*h*)*alipan*, duizendpoot, *halimatah*, bloedzuiger, enz. De beteekenis van *lintar* is niet bekend; het woord is uit de taal verdwenen, en ook in de verwante talen ken ik het niet, behalve Sundan. *lintar*, uitwerpen. Mogelijk zou dus *halilintar* eigenlijk zijn: geweldige of leelijke worp. Aan de in de Wdbk. opgegeven beteekenis behoeft niet getwijfeld te worden."

Tjap halilintar beteekent dus inderdaad: *Donder-zegel.*

Maar vertelt die naam dan ook niet nog méér? Bewijst hij niet, dat de Atjeh'sche Sultans voor dit Negenvoudig Grootzegel een mystieken naam hebben bedacht, alsof dit Zegel uit den Hooge op de aarde was neergeworpen. Worden we niet sterk hierbij herinnerd b. v. aan het *badjoe ântâkoesoemâ* der Javanen, dat immers als hooggewijd prae-Islamitisch kleedingstuk óók uit de lucht kwam neerdalen? Worden we — naar den trant van onze "donderkeilen" en "dondersteenen" — tevens niet sterk herinnerd aan de verhalen op Bali en andere Kleine Soenda-eilanden omtrent de Bronzen Ketteltrommen, die daar evenzeer uit de lucht kwamen vallen?

Zeker! Wat allerhóógst-gewijd is, komt óók in onzen Archipel.... boyennatuurlijk uit de lucht vallen! En almede dáárover moet nog eens nader gesproken worden, naar aanleiding van een allerinteressantst, tot nog toe steeds onopgemerkt gebleven bericht van Rumphius uit 1687 over eene bronzen *Tifa goentoer* of "Donder-trom", weleer aanwezig.... op Sĕroewa, dat vulkaan-eilandje in de Banda-zee!

het Rijksarchie
Archief, portef
Derhalve he
Atjeh het Ne
en vooral in 1
de reorganisati
en heeft in ..
èn (?) in Ban
Vorst tot hofze
Doch over
gegeven worde
Alleen een e
cieelen Maleisc
halilintar, d. i.
beteekent: „bli
kenis van do
Zakwdb. 1892
Maxwell's verk
Maxwell toc
introductory s
1882), had als
the Sanskrit *h*
or Krishna. *M*
and is a comp
hari. *Halilint*
of *hari* and
been softened
Wegens het
woord *halili*
Prof. Kern
gende mij te
„De zoogen
vam domhede
Sanskr. Hari.
duidelijk dat
prefix *hali* of
halisyus (thans
halisyus is dus

[1] Zie daarover Enc. v.

NASCHRIFT.

De oud-Holl. vertaling van de hiervóór op blz. 7—8 gegeven zinsneden bij Purchas luidt als volgt in het vrij zeldzame boekje „Journael / van de Reysen ghedaen door den Edl. Heer en Ridder Sr. Thomas Roe, Ambassadeur ... enz. Uyt het Engels vertaalt. t'Amsterdam, J. Benjamin, 1656" (verg. Tiele's Ned. Bibliographie van Land- en Volkenkunde, 1884, i. v.); aan 't slot van dat boekje:

„Ick [scil. Purchas] hebb' verstaen dat *Sir. Thom. Roe* op zijn vertreck / versoekende van den grooten *Mogor* ofte *Mogol* brieven van Recommandatie aan sijne Majesteyt / de selvighe lichtelijck bekomen heeft / maer vond dat hy groote swaricheyt maeckte waer hy sijn segel soude setten; indien onder / dat het light tot sijne dis-reputatie mochte strecken: indien om hoogh / dat den Coningh sich light daer aen mochte stoten; sijn resolutie was dan dese / den brief on-gesegelt te senden / dat sijne Majesteyt na sijn welgevallen die mochte aen setten. Het Zegel is silver / welckers figure en gedaente des *Mogols* geslachte alleen van *Tamerlaan* af is behelsende in seven [sic!] Circulen / met de *Engelse* oversettinge." (p. 126).

In dit boekje volgen dan echter niet de twee afbeeldingen, die Purchas geeft. — De vertaling van 't Eng. „seuerall" met Holl. „seven" is zeker allervermakelijkst!

Legenda bij Plaat I:

1. (bovenaan). Grootzegel van den laatsten Sultan van Atjeh, uit 187 naar Snouck Hurgronje's Atjèhers, I (1895), achteraan.
2. (middenin, links). Grootzegel van den Grootmogol Djahângir, uit 16 naar Purchas, I (1625), fol. 591.
3. (middenin, rechts). Strooimunt bij de Inhuldiging van den Grootmo Sjah Djahân, uit 1627; naar Tavernier, 1678, II, p. 2
4. (onderaan). Afdruk van 't zegel van Sultan Alaoe'd-dîn Ri'âjat Sjâh v Atjeh, uit 1601; naar het origineele document in 's Rijks Archief.

The Description of the Great Mogols *Seale.*

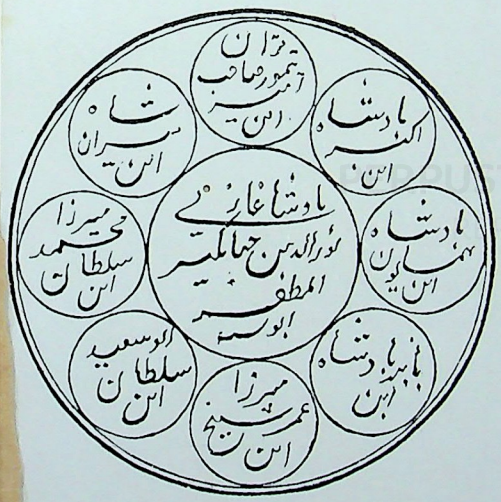

het Rijksa
Archief, p
Derhalve
Atjeh het
en vooral
de reorgan
en heeft in
èn (?) in I
Vorst tot h
Doch ov
gegeven wo
Alleen ee
cieelen Mal
halilintar,
beteekent:
kenis van
Zakwdb. 1
Maxwell's
Maxwell
introductory
1882), had
the Sanskri
or Krishna.
and is a co
hari. Halil
of *hari* an
been softene
Wegens
woord *halil*
Prof. Ker
gende mij t
„De zoog
vam domhe
Sanskr. Hari
duidelijk da
prefix *hali*
halisyus (tha
halisyus is

[1] Zie daarov

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Voorzijde van het Hindostansch schilderijtje uit ca. 1700, op 20 Nov. 1902 te 's-Gravenhage verkocht; voorstellende de 10 Voorvaderen van den Grootmogol Aurangzeb (reg. 1658—1707) in een kring om zijn eigen portret in het midden heen.
Thans in het bezit van Z. Exc. Mirza Samad Khan Momtaz es-Saltaneh, vroeger Gezant van den Sjah van Perzië te den Haag, nu te Parijs.

het Rijk
Archief,
Derha
Atjeh
en voor
de reor
en heef
èn (?) i
Vorst t
Doch
gegeve
Alle
cieelen
halilin
beteek
kenis
Zakw
Max
M
intro
188
the
or
and
hari
of
bee
wo
Pr
ge
va
S
d
p
h
h

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Achterzijde van hetzelfde Hindostansch schilderijtje uit ca. 1700; met de 11 namen der afgebeelde Vorsten bijgeschreven door een inlandsche hand in Hindustânî met Nâgarî-karakters. Terwijl een oud-Hollandsche hand ongeveer in dienzelfden tijd de 11 namen in transcriptie nog toevoegde.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Rembrandt.

Sepia-teekening van vóór 1656 in het Britsch Museum te Londen, voorstellende: den Grootmogol Djahângir (reg. 1605—1627) op zijn troon-schabel. Weergegeven naar Lippmann-Hofstede de Groot's „Original drawings by Rembrandt Hsz. van Rijn, reproduced in phototype", 2ª Series, I, London 1900, nº 44 (Ex. Rijks Prentenkabinet).

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Pro 86(87)
ZAELANI

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ZAELANI